

STENOGRAFSKE BELEŠKE

SENATA

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 5

BEOGRAD, 1936 GODINE

KNJIGA I

X REDOVNI SASTANAK

SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 24 MARTA 1936 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

Pretsednik

Dr. LJUBOMIR TOMAŠIĆ

i

Potpredsednik

Dr. UROŠ KRULJ

Sekretar

Dr. ĐURA KOTUR

Prisutni s ug.g. Ministri: Ministar saobraćaja **dr. Mehmed Spaho**, Ministar bez portfelja, **dr. Šefkija Behmen**, Ministar poljoprivrede **Svetozar Stanković**, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja i zastupnik Ministra pravde **Dragiša Cvetković**, Ministar trgovine i industrije **dr. Milan Vrbanić**, Ministar građevina **dr. Marko Kožul**, Ministar šuma i rudnika **Đura Janković**, Ministar prosvete **Dobrivoje Stošović**, Ministar finansija **Dušan Letica**, Ministar pošta, telegrafa i telefona **dr. Branko Kaluderčić**, Ministar bez portfelja **dr. Miho Krek**, Ministar bez portfelja **Vojislav Đorđević** i Ministar fizič. vaspitanja naroda **dr. Josip Rogić**.

POČETAK U 9 ČASOVA

S A D R Ž A J:

1. — Čitanje i usvojenje zapisnika IX redovnog sastanka;
2. — Čitanje Izveštaja Finansijskog odbora o amandmanu senatora g. Dimitrija Iliđžanovića;
3. — Čitanje izveštaja Administrativnog odbora o pregledu računa za mesec oktobar, novembar i decembar 1935 g.;
4. — DNEVNI RED: Nastavak pretresa izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1936/37 godinu.

GOVORNICI: Milan Marjanović, dr. Ante Pavelić, Milan L. Popović, Vojislav Protić, Pajo Obradović, dr. Dušan Stevčić, dr. Želimir Mažuranić i dr. Petar Zec.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Gospodo senatori, otvaram X redovni sastanak Senata Kraljevine Jugoslavije i molim g. Sekretara da pročita zapisnik IX redovnog sastanka.

Sekretar dr. Đura Kotur pročita zapisnik IX redovnog sastanka.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Ima li, g.g. senatori, kakva prigovora ovom zapisniku? (Nema). Pošto prigovora nema, zapisnik se prima i overava.

Izvolite, gospodo senatori, čuti izveštaj Finansijskog odbora o jednom amandmanu.

Sekretar dr. Đura Kotur saopštava, da je Finansijski odbor Senata usvojio amandman senatora g. Dimitrija Iliđžanovića, da se izbriše tač. 5 § 35 predloga Finansijskog zakona za 1936/37 godinu.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Ovaj izveštaj Finansijskog odbora otštampan je i sada će biti razdeljen g.g. senatorima.

Molim g. sekretarara da pročita izveštaj Administrativnog odbora.

Sekretar dr. Đura Kotur (čita):

SENAT KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Administrativni odbor

D. Br. 3

14 marta 1936

Beograd

SENATU KRALJEVINE JUGOSLAVIJE,

U smislu čl. 128 Zakona o poslovnom redu u Senatu, Administrativnom odboru čast je podneti ovaj izveštaj o računima Senata za treće tromesečje budžetske 1935/36 godine t.j. za mesec: oktobar, novembar i decembar 1935 godine.

U toku ova tri meseca od Glavne državne blagajne primljeno je Dinara 2,699.992,66
a za to isto vreme utrošeno je „ 2,523.744,47

Administrativnom odboru čast je izvestiti Senat, da su mesečni pregledi kase i dokumenata za mesece oktobar, novembar i decembar 1935 godine u smislu čl. 128 Zakona o poslovnom redu u Senatu izvršeni od strane određenih članova Odbora g.g. dr. Ivkovića Momčila, Popovića Milana i Smiljanića Krste, koji su svojim potpisima potvrdili, da je stanje novca i dokumenata tačno i ispravno.

Prema svemu prednjem Administrativnom odboru čast je umoliti Senat da ovaj izveštaj primi k znanju.

Sekretar
Administrativnog odbora
senator

Milan L. Popović, s. r.

Predsednik
(M.P.) Administrativnog odbora
senator

K. Radovanović, s. r.

Predsednik dr. Ljubomir Tomašić: Ovaj se izveštaj Administrativnog odbora prima na znanje.

Prelazimo na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak pretresa izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1936/37 godinu.

Reč ima senator g. Milan Marjanović.

Милан Марјановић: Господо сенатори, као члан већине Финансијског одбора Сената потписао сам извештај као и остали, и претностављам сасвим основано, да је сваки сенатор тај извештај прочитао и да га је добро проучио. Друкчије не би могло бити, нити би требало бити. Ако смо тако урадили, господо сенатори, ако смо добро промотрили Финансијски закон, онда смо морали увидети сво, да су и у садашњем Финансијском закону, као и до сада, често уношена овлашћења појединим министрима ресорним, или Министарском савету, да могу материјалне законе који постоје, мењати законодавним овлашћењима.

Господо, такво делегирање законодавне власти на владе, ма које то биле, противно је основним принципима Устава и правне науке уопште. Зато и постоји Народно претставништво у државама, да они закони, који уређују извесну материју, која се односи на живот држављана, на њихову привреду, безбедност личну и имовну, просвету и културу уопште, да ти закони буду оцењени од Народног претставништва.

Дакле принципјелно, начелно, и до сада је Сенат стајао на томе гледишту, да се овлашћења таква, која би имала снагу закона, појединим министрима и владама уопште не треба да дају, нити они треба то да траже.

Међутим — као што видите — та се пракса продужава, захтеви се појављују у разним облицима и често пута директно вређају основе Устава. Сенат је најпозванији, господо, да Устав чува, да законе чува и поштује. На то је заклетву положио, да ће Устав чувати и добро народа пред очима увек имати.

Полазећи од те тачке, садашњем Финансијском одбору као изразу целокупног Сената, не може се ништа начелно пребацити ни замерити, што је остао и у овој прилици на томе правилном уставном и законском гледишту.

Ово, господо сенатори, у толико пре, што је Финансијски закон прецизи разних овлашћења. Али, господо, ваља уочити да ту има овлашћења админи-

стративног карактера, где се поједини ресорни министри овлашћују да издају правилнике, уредбе административног карактера да може њихов ресор у интересу државе функционисати боље. Такве уредбе, многобројне, могли би казати на стотине — нисам их бројао, време ми није допуштало — Финансијски одбор признао је уваженој Влади; њих није дирао.

Али, господо, има овлашћења, као што сам казао која задиру у основна уставна начела, у основне принципе, и ја мислим да и Влада кад би поново узела — после овог финансијског извештаја — у разматрање тај извештај, мора да осећа да је пренагмила што је та овлашћења тражила или да су та овлашћења појединим министрима сервирана од можда нестручних људи те су она унета у Финансијски закон. Неће никад ни један члан Сената написати задњу намеру ниједном члану Владе да се кроз Финансијски закон провлаче овлашћења која би вређала позитивне материјалне захтеве. Због тога један кратак осврт на тумачење Уставних права и дужности Сената од стране нашега колеге г. Симоновића. Он ништа мање него одриче Сенату право да може о буџету решавати; он излаже да је Сенат у питању буџетском једна форма, једна администрација, кроз коју треба само да прође, тек да се забележи да је и Сенат упознат са буџетом који је Народна скупштина примила, ради знања али не и ради решавања. Ја мислим, да ни Влада неће примити његову аргументацију о улози Сената, о правима и дужностима Сената.

Господо, довољно је указати на одељак VII Устава који носи заглавље „Народно претставништво“ и на следеће чланове који говоре о томе да је Народно претставништво претстављено у Народној скупштини и Сенату. Довољно је, господо, указати на то, што Круна проглашује законе, који су изгласани у Народној скупштини и одобрени у Сенату. Узмите финансијске законе и буџете из прошлих година, и видећете да Круна тако и проглашује законе.

Кад су то два законодавна тела по Уставу, кад та два тела решавају и имају права решавања по свима другим законским предлозима — а и сам буџет је предлог од стране Владе, и јасно се види — имате, господо, пред собом Финансијски закон, где се каже: „Предлог Финансијског закона“, онда, господо, разумно узевши, нико не може оспоравати Сенату дужност и право да решава о буџету и о Финансијском закону.

Г. Симоновић ушао је у даља разлагања свентуалности кад и у којем случају Сенат не прихвати све оно што је по буџету или по Финансијском закону Влада предложила и Скупштина изгласала, и поставља питање: шта онда? Узео је да наслони то своје мишљење на § 64 Устава, из кога изводи закључак: да буџет није предлог о коме и Сенат има да решава, јер ако би се десило да Сенат не одобри буџет у целини или делимично, па га врати Скупштини, а Скупштина то не прими, да би држава остала без буџета, и да би Круна требало да решава тек у другом сазиву о тој буџетској ствари, јер, вели, буџета за ту годину нема.

Одмах, господо, морамо констатовати да Сенат није ниједне речи приговорно буџету; да је Финансијски одбор примио буџет што се каже „од аз до јазице“; али г. Симоновић везује Финансијски закон за неколико примедба сенатских на овлашћења, где је Финансијски одбор нашао да та овлашће-

ња вређају позитивне материјалне законе, и учинио је даље претпоставке: да се у овој прилици готово не може рачунати да ће Скупштина да прими те примедбе Сената, и ако их она не прими, да се стоји пред распуштањем Скупштине, пред мањим буџета, и пред толиким другим комуникацијама и сукобима. Има и сентименталних разлога код г. Симоновића, али сентименталности у вршењу законодавне дужности нема и не треба да буде. Јер, господе, ако бисмо се ми обазирали на сентименталне наводе г. Симоновића: да ће се можда у Скупштини створити нове сцене нереда, нови сукоби итд. итд. — па, за то све Сенат није крив. Сенат није жандармерија. (**Јован Бањанин:** Тако је!) Сенат није власт која ће у Скупштини да заводи поредак, да васпитава посланике, и да их потсећа на њихову заклетву у вршењу дужности према Отаџбини, Краљу и народу. Али, то не стоји, господе, да би и у таквим случајевима, кад би Сенат оспорио буџет, земља остала без буџета.

Одмах тамо даље иза члана 102, где се говори о подношењу буџета, стоји члан 103 који каже: „Док не одобри поднесени буџет Народни претставништво, — дакле и Сенат а не само Скупштина, — оно може одобравати дванаестине за 4 месеца.“ Ако би била Народна скупштина распуштена пре него што је буџет решен и истекла буџетска рачунска година, продужује се Указом најдуже за 4 месеца. Ако ли за та 4 месеца не би се буџет решио, може се Краљевим Указом продужити буџет до краја нове буџетске године“.

Сва дакле она сентименталност господина Симоновића отпада, пред најозбиљнијим питањем, хоће ли Сенат да врши сенатске дужности по Уставу и по својој заклетви.

Даље расправљање по гледишту господина Симоновића, мислим да је уопште излишно, бар са моје стране, а налазим да ће и његов говор бити његово лично мишљење, које ни Влада у начелу не прихвата, као што је остао и говор господина сенатора Ђорђевића, као његово лично мишљење, које ни браћа Хрвати нису прихватили.

Хоћу да се осврнем на једну напомену, признајем, сасвим незгодну, ако хоћете и излишну, у изјави господина сенатора Шуперине. Ама он једнако сања о некаквој србијанској хегемонији. Он је упоран и истрајан. Истрајност је врлина у извесном погледу, али у овим националним и државним питањима, та истрајност показује један систем, један план ометања слабилизација ове државе.

Господе, по господину Шуперину крива је србијанска хегемонија, што он као Министар пошта 1926 године није добио кредите да подигне неку поштанску зграду; а био је министар. Били су и после њега министри, ауторитативнији Хрвати, били су и Радић и други. Крива је србијанска хегемонија, што жандарми по Хрватској туку и испричао нам је и претставио један случај, који нас је тронуо, може бити и до суза, али какве би му случајеве ја могао набројати истоветне а и горе, вршене од жандарма Хрвата, којих је највише по нашој држави, који су и шефови жандармеријских станица, јер су, господе, они довели некакав наследнички метод из бивше Аустрије, где у човеку кога притворе не виде грађанина, него виде лице које је одмах кривац (**Тома Јалжабетић:** То је настало након уједињења. Председник звони). Молим, можда. Ми видимо да те методе не извршује жандармерија из Србије, нарочито не тако и на тај начин. И ако је то једна неистина,

интересовало би нас да нам наведете, да ли то само србијански жандарми тако поступају. Ја вам тврдим, као што сам и г. Министру унутрашњих дела рекао, жандармерија је пре свега оружана војна сила. Тек на другом месту она је помоћни орган безбедности о којој брине полиција и истражна власт. Жандармерија свуда, господе, често злоупотребљује толико то своје право, да је она просто погазила позитивне одредбе кривичног судског поступка, по коме је истражна власт која истражује кривце: истражни судија, суд, а не жандармерија.

Она у толико места држи у притвору по месец дана људе па их измучене предаје суду, где они брзо утврђују лекарским прегледима изјава и дају друге доказе за њихову невиност; судови ослобађају такве притворене људе, док прави извршиоци тешких злочина нису пронађени. Ето господе, није ту у питању хегемонија него једна администрација, један недовољно још васпитан кадар који служи у држави и напослетку, који је у последње време под руководством Министра полиције г. Корочица, који нам је изјавио да поклања нарочито пажњу, да се кроз школе које постоје, жандармерија васпитава и припрема за службу у народу. И онда сам казао па и сада, нека му је хвала ако би те школе брзо и спремиле тај кадар. За сада је он такав какав га имамо. За сада се не показују Србијанци као ти који туку по притворима него баш, ако хоћемо, господе, статистика би то потврдила да понајвише у жандармерији има Хрвата и Словенаца и у Србији, где се тако исто могу десити некоректни, неправедни поступци, какви су се десили тамо где их је г. Шуперина указао.

Г. Шуперина каже нам још и ово. Под наглашеном хегемонијом Срба да је и Светозар Прибићевић, када је увидео да ће политика јединства коју је он проповедао остати као политика хегемоније Срба из Србије, па је се одрекао. Господе, такав закључак не може да остане без и једне примедбе. Г. Прибићевић због своје искључивости, наметљивог карактера, прохтева, растурио је и разјурio људе из прве српске демократске коалиције образоване још за време Претставништва. (Један глас: Демократске заједнице). Да, јесте, демократске заједнице. Ја знам, господе, да је тада устао и погледао га нико мањи већ Грга Тушкан: Шта овај човек овде тражи? Богдан Медаковић, Љуба Давидовић, видели су у том човеку ексцентричнога човека, диктатора. Те његове урођене особине, господе, одвеле су га у онај крути централизам који је свакако највише шкодно добрим односима између Хрвата и Словенаца с једне и Србијанаца с друге стране, (Гласови: Тако је!) онај крути централизам када је пок. Радића хватао по кући по јамама и извлачио га у хапс и шта ја ту знам. Па, господе, када се тако са да у једној обланди доста сладуњавај наглашава, да је и Прибићевић побегао од Срба јер је увидео да ће, по речима г. Шуперине, и Срби и Хрвати бити упронашћени због те хегемоније, нисам могао а да не укажем на ово ради потсећаја на све оно што је било и што г. Шуперина зна.

Није дакле, господе, нигде и никад била у питању ничија хегемонија. Изједначење законодавства циљало је на то да сви држављани, сва племена једнородног народа буду пред законом једнаки. Ако се у примени Закона, господе, гдегде појави неправда и неправичност, у питању није принцип, није хегемонија ничија, већ незнање или некоректност или особина дотичног органа, коме је Закон поверен

да га врши, а то се исправља лако и брзо, још нарочито ако влада државе буде указала на те мане, па те недостатке и припретила озбиљном казном, која увек стоји довољно на расположењу.

Да бих могао мало после изразити своје погледе и погледе оних људи, који у трима племенима — Словенцима, Хрватима и Србима виде један народ са три имена, нужно је да још неколико ствари као претходне напоменем. Ја сам већ мало пре напоменуо о г. Прибићевићу и његовом централизму.

Господо, није непознато и многи то писмо имају у рукама, да је г. Прибићевић, септембра прошле године, писао један велики програматски упут својим пријатељима, како гледа на државу, како гледа на његову странку, како та странка треба да поступа и шта он очекује од такве акције по тим његовим директивама. Мислим да то писмо имају многи, а и ја сам га добио. Оно није демантовано никад, мада се о њему говорило.

Г. Светозар Прибићевић из Париза упућује првацима своје странке, наравно и господину једном и другом, који се скоро сад појављују као говорници, као претставници његове странке, у коме им у погледу формирања и облика државе каже ово: „Наша странка, вели, има да остане приближена г. Мачеку“. То је прво. „Наша странка, вели, даље, није за облик тотализиране државе, једне јединствене државе“. Он препоручује рад на припремама, да се Краљевина Југославија модели на више држава. Па и ту, у неким моментима није могао да одоли, бојећи се, да таква деоба и такво формирање државе може државу убити. Он оставља појединим крајевима, да се доцније изјасне: да ли ће прићи облику државном онаквом, какав он препоручује уз г. Мачека или ће остати на другом неком становишту. Тако, Војводину већ он бележи у посебну област, у посебну државу; Црну Гору даје по мало под сферу Србије, док се Црна Гора својевремено не изјасни с ким ће и како ће, а Јужну Србију великодушно препушта под извесном резервом Србији, јер, како он каже, друкчије ценећи у даној прилици, ми би оставили Јужну Србију утицају Бугара и других суседа. Ту је онај његов српски осећај мало победио, и ако су историја и живот утврдили, да тек тамо немамо ми бојазни за државу; а скоро ће будућност показати да ће Јужна Србија бити поуздани стуб Краљевине Југославије у сваком погледу — и у војничком; и у привредном — као што су показали то у овим ратовима.

Ту ми пада на памет да напоменем части достојне Вардарце онда, када су немачке и аустријске војске прелазиле Дунав код Смедерева, кад су срњали на нож, бомбама растерали све то, и на велику жалост утврдили да су потукли махом Чехе које су Аустро-Немци напред истакли.

Г. Прибићевић у свом писму говори о маневру са фирмом своје странке с којом агитују по зборовима и разни други агитатори. Он за своју странку препоручује да се протури и име „сељачка странка“, а да јој се дода и „радничка“ ако је то икако могуће, иако су сељачке странке у ствари конзервативне, као што су то у Француској, али тек према структури и занимањима нашег народа добро би било — мисли — и то унети. Јадни сељаци шта ће од оволике милости пензионисаних министара и врлих патриота, који нису ни зашли у село да виде како тај народ живи и ко то говори нама који у том народу живимо. Сви се грабе о то сељаштво. Он наглази, да би требало фирму његове странке тако про-

менити ради придобијања маса и замера, наравно, удруженој опозицији, што нигде по зборовима не кличу и њему лично, иако је „мој Раде у Вргин Мосту хвалио Давидовића“, па каже „зашто и о мени нису тако говорили“. Да ли се може очекивати да ће човек и групација око таквог човека хладно, разумно схватити циљеве ове државе и стабилизирати ову државу. Или ово иде на развијање прохтева разних људи, да се једнако осећају некакви латентни потреси у овој земљи; који су то херкули, који на својим плећима држе земљину куглу, или бар Југославију, па је сваки час тресу?

Одмах затим долази и г. Давидовић. И Прибићевић и Давидовић, као и друга господа до 6 јануара 1929 године учествовали су у т. зв. парламентарним владама Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Па, господо, коју су реформистичку мисао изнели, коју су то дубоку бразду заорали у правцу народне привреде, у правцу економије. Ми то не видимо, то нико у држави не види. Иако нисам у тим режимима т. зв. парламентарним учествовао као народни посланик, али сам учествовао у Краљевини Србији и у привременом Народном претставништву када смо државу основали.

Та господа, па и г. Давидовић, за време свога министровања нису давали на знање потребу формирања федеративне сложене државе. Напротив, и они као и остали министри у свима владама које су биле уљуљкиване положајима на којима су, уљуљкиване оним просперитетом који је изазвала огромна инфлација и тражња наших пољопривредних производа на страни, што је наравно помутило здрав рачун и разлог код многих привредника и других људи те су у својим корацима и предузећима наишли доцније на тешкоће услед настале економске кризе, — ти су министри, господо, расточавали благо Немањино, како наша народна песма каже. За време тих режима цепкана су надлештва, цепкане су и дељене катедре на Универзитету, основане су нове установе, постављена је маса чиновника, јер кажу: то је природа политичког живота државе који то захтева. Нека би то било и тако, има ту много и оправданог што се је тако радило. Али, господо, да стекну себи партијске пријатеље или са других којих разлога, не размишљајући о моћи народа, народних маса, у које улазе земљорадници, људи слободних професија, занатлије итд., не водећи рачуна о моћи њиховој да могу плаћати све оно што иде на плате толиких људи које су они доводили на чиновничке положаје, — они су, господо, на тај начин упропастили државну касу и државни буџет.

Доказа за то? Ево вам одмах, господо. Узмите бројно стање чиновника па ћете видети да владе од 6 јануара то повећавале нису; да су неке владе, па и ова Влада, предузимале можда по државне службенике непријатне начине да спасу, ако је могуће, буџет од тих претераних издавања. Али су, господо, они за време тих режима давали право на пензију и онима који никада нису мислили из државне касе да примају пензије, као: пандури, царински стражари, путари, лугари итд. — триста чудеса — један огромни број људи који се пење на многе десетине хиљада озваничени су као службеници који имају права на пензију! Међутим ти људи ступајући у ту скромну службу, желели су да раде, да им се тај рад плати, па да се по истеку службе врате својих кућама; јер онда када су они постали такви службеници није постојао такав закон који је за ту

службу обећавао као накнаду пензију. То су, господо, биле њима дароване пензије, дарови, покљони, помоћ. И данас када се о томе третира и од званих и од незваних, и од демагога који имају задње мисли и задње линије за поредак у овој држави, које иду преко Пеште и Беча, говори се да су владе од 6 јануара помутиле народ и упропастиле државни буџет. Они то говоре зато што ми сви немамо прилике и могућности, ни кроз штампу, ни на зборовима, да укажемо и цифарски докажемо колико су они ма и нехотично зала починили својим администрирањем у држави до 6-1-1929 год.

И када се, господо, покушавало не сада већ и раније, кад смо и господину садањем Министру финансија ово приметили који је показао сву готовост да ће то питање узети у дубоку студију, да се једанпут темељито прочисти, ко то све може да из државне касе вуче пензије, ми смо му на том врло захвални, а покретали смо то питање и раније, али су се господа министри финансија бар досада можда као нестручни људи у правним знањима, што им је могао допуштити и сваки правник или референт кога министри имају, увек изјашњавали, да томе сметају некаква стечена права. Нема, господо, стечених права, нема их код дара, нема стечених права код службеника, који су пензију примили као поклон или као дар. Стечених права има код државних службеника који су ступили у државну службу да је врше по прописима који за службу постоје за неко извесно време, да у ту службу уложе све своје знање и сву своју снагу, па да им онда држава, кад истроше своју снагу у накнаду за то даде пензију. То су стечена права и та се права морају поштовати, у таква се права несме дирати. Али код дара по правним принципима и најосновнијим принципима морала, ако дародавац онемоћа и не може да и даље даје, може чак и натраг тражити дар, али ако ништа друго, а оно може се разрешити дужности да га даље не даје.

Ја из тога видим, господо, да ће државна каса бити поштеђена неправилних издатака на више стотина милиона динара. А како су сви ти људи, који често пута нису били у државној служби прави чиновници, долазили до доказа да су вршили државну службу и у њој провели извесно време, да су учествовали у рату, или су били у каквој војној станици ако и нису били на фронту и како им се више пута ратно време душло урачунавало, како су долазили до тих доказа, довољно је, господо, да кажем, да ће се ту открити знатан број кривица за издавање лажних уверења. На основу уверења два грађана, да је тај и тај био практикант, да је негде био општински ћата итд., томе су урачунавате године државне службе по десет, петнаест до двадесет година. Добивали су такви људи и указе, а могли су их добити, јер су то радиле партијске владе за своје партијске пријатеље. Такви су људи често после врло краткотрајне службе постајали пензионери, који имају 15, 20, 22 и више година службе и то оне државне службе која по самим прописима није повлачила никакве пензије. Када, господо сенатори, сада дају правце политици ти пензионисани претседници влада, пензионисани министри, који нама националистима приписују подржавање политике пок. Краља, признаће садашња Краљевска влада, да је потребно дати могућност кроз Закон о штампи, кроз Закон о зборовима и удружењима, да и други грађани ове државе који нису пензионисани министри, који нису пензионисани претседници вла-

да и који нису на пензијама државним, дођу до речи, јер ће они говорити језиком правде и истине.

Господо, ја бих овом приликом указао на потребу, на брзу потребу доношења закона или уредбе о слободној штампи, јер слободне штампе у цуном смислу нигде нема, а овде свакако неће ни толика бити, о потреби доношења закона о штампи. Видите, господо, у влади г. Веље Вукићевића, оном тврдом граду, министровао је г. Грол, мој бивши партијски пријатељ и друг.

Он данас врло често говори по зборовима о потреби федеративне (сложене) државе, и као што ми је казао један грађанин из Алексинца: „Ми га нисмо ништа разумели“. И боље! Г. Грол одавно је у тим својим настојењима. Он је написао књижицу која се зове „Републиканска демократија“ отштампану из часописа „Мисао“ 1920 године. Он је ту расправљао питање о републиканизму, и своје погледе на основе државе ту је изразио, али је нашао да никако томе још није време, па закључује та своја разлагања овако: „Јер, ако би нас средњовековне заблуде, распре о имену и барјаку, омеле да остваримо чврсту солидну заједницу народног језика и једне земље, с каквим би надама могли рачунати на решење осталих тежих и многобројних проблема око нас? — Стапљна национална стабилизација основа је свега, а предуслов за њу је унутарња национална стабилизација“.

Као што видите, изразио је своје погледе и на основно питање о томе да ли ова држава треба да буде овога или онога облика владавине, али додирнуо је и оно основно питање о националној стабилизацији у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, па наравно при томе остаје, изгледа, дуже времена. Јер и после овог његовог резоновања о републиканизму и о погледима шта треба од свега тога да се оствари, он је био министар ове државе у кабинету Веље Вукићевића по жељи и вољи г. Давидовића. Г. Грол је несумњиво начитан човек и добра глава, али, господо, можемо се разликовати у погледу на државу. Он нигде не пропушта моменат да нас југословенске националисте или назове каквим незгодним изразом, или да отворено каже то кроз њихов лист. Ту последњих дана људи који су за јединство државе, који налазе да су Срби, Хрвати и Словенци један исти народ, оглашени су као гмизавци, пузавци који се појављују и избијају из јазбине, да не знамо циљ оваких напада на људе који поштено мисле и раде на националном јединству. Приписују им фашизам, називају их дешператерима министарским. Ја верујем да г. Грол није дешператер с обзиром на угодност да може у своме угодном кабинету седети као пензионар, да прави какве хоће и до миле воље своје комбинације о овој држави. Али другом радном привредном свету није то свеједно. Он завршава ту своју расправицу и каже и ово: „Све наше доба данас је у знаку размимоилажења и подвајања. То је природна последица нашег растројеног страначког живота и наше опште моралне кризе. Да предратне организације буду замењене новим, треба високих стојера од људи и идеја.“ Видите, нове идеје свакако од извесних људи већ опипљиве видимо и наслућујемо их. Срећа је да је то још у малим размерама и да ће Југославија ипак моћи да се одупре навали и бујици идеја са стране.

И господин Грол то исто тврди:

„Данас нема више ни старих успављивих илудија, ни нових заједничких страсти. Умор, притисак тешког дневног живота, разочарења у људима и иде-

јама начинили су цео свет скептичним, ситним и неповерљивим. Они, који су најактивнији, залажу се за једну или две своје идеје, у које највише верују. Доследно развијени нови начелни системи нису још постављени; здраве основе за развијање великих странака нема. Највише што се још чини изводљиво, то су повременни споразуми и савези група за поједина питања“.

Ето, он је доследан томе да прави савезе и споразуме са појединим групама по извесним питањима, као што је то било и у овим разговорима и преговорањима са г. Мачеком приликом избора петомажских прошле године.

Али, господо, нису се задржали на томе да фермирају странке, да напишу програм, да се види које су главне ствари, да се види основа, да се виде главне мисли и идеје, које ће заступати, у народ уносити и за њих се борити. Иде се све прикривено, мучки, не зна се шта ће ко говорити, не зна се у чије име ко говори. Јер, кар би г. Давидовић све оно казао шта су извесна лица казала, јасна би нам била ситуација. Али кад су та лица једнако у његовој околини, па како једнако говоре о неком федерализму и не знам чему још, ми онда верујемо да и он тако гледа, и тај добри човек, исправни патриота, подлеже утицајима, јер и по оном што је он написао у своме писму пре смрти покојног Краља, које је писмо упућено многим бившим члановима Демократске странке, које и ја имам, а које није прекинута, тај добри човек подлеже и подлегао је овим утицајима са стране; и он није на линији бивше Демократске странке, па не би могао да пребаци и другима, ако у другоме облику државне организације свој демократизам изражавају. Господо, у томе писму, које без сумње многи од вас имате, г. Давидовић препоручује излаз из провизорног стања на тај начин, што би се оповременом опозиционом блоку, разумевши ту г. Спаху, Корошеца, Њега и г. Мачека, дала пуна власт, што ће рећи законодавна, извршна и управна, да они припреме народ за Уставотворну скупштину. То није, господо, олигархија, а назива се насилје кад Краљ Александар свечану краљевску реч даје, да је принуђен да укине Устав, да је принуђен да распусти Скупштину, јер то интереси оистанка државе траже, јер су то изазвале све оне појаве, које су претходиле томе чину, али да ће се Држава вратити демократској парламентарности. Тај чин Краља Александра назива се од многих демагога тиранијом.

Ја бих могао кад бих се потрудио и кад бих имао на расположењу стенографске белешке Народне скупштине Краљевине Србије наћи изјаву једног несумњиво доброг и јаког политичара, који је данас у опозицији, г. Продановића где каже: Момент оистанка државе оправдавају диктатуру много строжију, јер ми, господо, у ствари диктатуру нисмо ни имали. У том свом упуту као и у доцнијим наглашењима, г. Давидовић брани као и његови агитатори тезу федеративне државе и кад је о тим питањима он размишљао, видимо да је све лепо нишло док се Словенија могла образовати као засебна држава, док се Србија могла образовати као засебна држава, али кад је он у својим резоновањима наишао на Хрватску, онда се је запитало: Шта ћемо са границама? Како се тврди г. Мачекове су границе Котор—Земун, а г. Давидовић је ту нашао да Босна и Херцеговина треба да остану као неке тампон, бановине, цека државица међу овим великим државама. Тај апетит за посебне државице све се више

и више отварао, господо, и ми смо читали писмо г. Давидовића како је јакнуо на покрет г. Дуде Бошковића и других да и Војводина буде таква једна засебна област, засебна држава, а већ знамо да су му такве жеље од појединаца изражавали и у Скопљу. Ето, господо, у тим основним питањима у погледу на основе наше државе, људи се донекле разликују и у последње време нападају се, излажу презрењу, критици на најодвратнији начин баш они, који су у акту Краља Александра нашли оправданост и државну нужду да спасе државу, у акту којим је укинут Устав и распуштена Скупштина због опасности за одржање Државе и који су заједно с Краљем сарађивали на идеји јединствене државе, који негују мисао да су Срби, Хрвати и Словенци један народ, о чему ћу мало после говорити. Они су данас, господо, прокажени, незаштићени законом. Сваком је допуштено да по зборовима напада велика дела Великог Краља са скривањем циљева које желе постићи. Због тога и њима данас треба Закон о штампи и Закон о зборовима и договорима више него икоме, јер често пута цензура пропушта и такве говоре, који нису у складу ни са програмом странке оличене у данашњој влади, само кад се напада ЈНС. Људи који заступају та начела далеко су од тога, да могу да бране то своје становиште. Господо, чудновата је једна особина нашега народа, али те особине не треба да има код интелигенције, да се лако забораве и најкрупнији моменти и највеће жртве и највећи успеси који се постигну. Да ли је Мала Антанта последица политике режима пре 6 јануара 1929 године? Да ли је Балкански пакт (или Споразум) изведен пре 6 јануара 1929 године? Не, господо. У тим великим творевинама које гарантују мир свету и нашој држави, свету и световима, како да кажем, народима, велика је улога била пак Краља Александра. (Тако је!) Због тога је он те велике творевине запечатио својом крвљу. А о томе, ко му је припремио убиство, како му је припремио итд. да не говорим овом приликом, јер ја сам већ једном казао и данас лично ја при томе остајем: нити нас је задовољила одлука Друштва народа, нити нас је задовољила пресуда француских судова.

Само против те пресуде ми не протествујемо, што су оптуженици благо кажњени, а било је протеста у Загребу, да је пресуда неправедна, што су уопште кажњени, када се клицало претседнику Селвачке хрватске републике Анти Павелићу, вођи Франковаца, шефу организације бандита, који су Краља Југославије убили.

Господо, ето та демонстрација, ето они погрома који су се десили према невиним исправним људима за време некакве прославе г. Мачека и у другим случајевима, који су остали некажњени, или барем јавност не зна, да ли је државна власт водила какву истрагу и има ли какве оптужнице, ето све то мене мало забрињава, да ли је влада код отворених вентила поставила свога машинисту, који ће тим вентилима управљати.

Господо, ми смо чули изјаву г. Претседника, Министра иностраних послова о стању и односима наше државе у спољној политици. Ми имамо с тиме да будемо задовољни, јер је и садања Влада на линији одржања оних односа и пријатељства, који су односи утврђени још за живота блаженопочившег Краља и који су изражени и у Малој Антанти и у Балканском споразуму. Ми желимо да Влада на

истој линији истраје и уживаће увек потпору Сената.

Постојање Мале Антанте регулисало је и питање прохтева наших суседа, рестаурацију Хабсбуршке монархије, даље исто тако и питање мира и реда на Балкану и у Европи уопште.

Балкан, који је раније потресао свет и који је био буре барута, које је имало да запали свет, Балкан због кога је постојало дуго година тзв. источно питање, о коме су дипломате водиле дипломатске разговоре, преговоре и научници писали дебеле томе, тај Балкан данас је један од стубова за одржање реда, мира и поретка у Европи, јер он је здружен у Балкански споразум, јер извесне балканске државе учествују у Малој Антанти, и због тога са задовољством примамо, да је Влада на политичком путу, на програму, који је трасирао и крвљу цементирао покојни Краљ Александар.

Господо, Финансијски одбор није друкчије поступио него како је морао поступити, као што сам казао, с обзиром на уставне одредбе и извесна права Уставом зајемчена и загарантована. И већина Финансијског одбора препоручује Сенату да буџет прими, а препоручује тек неколико овлашћења да се не приме, од којих једна више, друга мање, али нека много задиру у материјалне законе и извесна права Уставом загарантована. Могло би се казати, ситна је то ствар. Али, кад је у питању законитост, начелност и уставност, нема ситнога и крупнога, него има законитости, начелности и уставности. Није ово, дакле, само неки партијски изражај односа између Сената и Владе. Не, не дао Бог! Сенат је увек имао и састојао се из људи који су припадали и припадају појединим партијама, али никада то партизанство није изражавано у доношењу одлука.

Ето, господо, кад рассмотрите те ствари, о којима ћу доцније што пита проговорити, видећете да је Сенат само вршио своју дужност. Између осталих неколиких одредаба за које Сенат није могао да одобрење, да се донесу уредбе са законском снагом, јест и овлашћење које се тражило за доношење политичких закона — Закона о слободи збора и договора, Закона о штампи и Уредбе са законском снагом о изборном пословнику (изборном реду). Сенат ни ту, господо, није Влади оспорио право на доношење тих уредаба. Сенатски одбор схватио је г. Претседника Министарског савета и примио је његову изјаву, да би брзо и нагло доношење Закона о изборима народних посланика још више узбуркало партијске страсти, јурњаве итд., које би свраћале пажњу Владе и народа више на политику него на сваки други рад, и да ће то својевремено на време урадити. Сенат је и ту схватио круг своје власти. Сенат ниш поставља, ниш обара владе. Влада постоји само поверењем Круне, па кад једна Влада има то поверење, без сумње она има и права да јој се толико призна да она оцени те моменте кад ће те законе политичке донети.

Иако је то њој признато код тражења овлашћења за доношење Закона о избору народних посланика, ми нисмо могли да јој дамо то овлашћење за неодређено време и код Закона о штампи и Закона о зборовима и договорима, са разлога изнетих у извештају одборске већине, од којих да поменем један најпростији. Слобода штампе у границама те Уредбе како буде била, без цензуре, ипак даје могућност да се изразе осећања и мисли народа. И то је, господо, по схватању знатног броја нас, тре-

бало да се учини давно. О томе су постојали предлози и код ранијих влада, а постојали су и интерни разлози владе, познавајући живот и стање земље, да то влада не учини. Али сад, кад смо сви примили то као добро да се вентил мало отвори, и да се да више слободе у изражавању мисли, онда, господо, треба да постоји и један оквир, који обележава до којих се граница, када, где, како, и са којим одговорностима могу користити Закон о штампи и Закон о зборовима и договорима. Ти закони, дакле, нису у вези са некаквим политичким узнемиравањем народа, као што би то био случај, као што се каже, са Законом о избору народних посланика. То би одговарало чл. 12 Устава где се каже: „Свакоме је слободно да у границама Закона изражава своје мишљење путем речи живе и писане, сликама или другим средствима“. И најзад, та уредба коју би Влада донела без сумње би и питање цензуре скинула са дневнога реда.

Господо, програм странке на коју се Влада ослања не би сметао, не би требало да смета развићу идеје и уверења народног о једнородном народу југословенском, који има три имена. Ми смо се, господо, који смо се раније одредили за такво схватање, а таквих има много у држави, руководили стварним стањем сродства, стварним стањем прилика у којима живе Словенци, Хрвати и Срби па и историјским. Срби, Хрвати и Словенци постојали су као Јужни Словени и пре овог нашег Уједињења. Срби, Хрвати и Словенци који сада живе на једној ограниченој, признатој, одређеној територији, по свима својим особинама један су народ са три имена. У том јединству нико од та три имена не губи своје име. Напротив, са поносом ће га задржати и чувати. Ако узмемо у разматрање како је постала наша држава, онда смо ми једна групација најсрећније изведена, и по свима законима историје и државног права организована као једноставна држава Југославија, састављена од једног те истог народа, али од три племена.

Раса, иста раса, господо, опредељује карактерне особине нације, оне основне особине код једног народа. Раса иста, језик исти, особине народне исте, па те карактерне особине стварају народну душу и народни осећај да је то један и исти народ.

Ви знате, господо, и поменуло је се, да има још држава у Европи, где је било таквих случајева, где су постојале самосталне државе исте народности, па су те државе у току свога државног живота водиле кржаве борбе, државица против државице да изведу уједињење. Сетимо се, господо, да је Италија имала Пијемонт, Савоју, Парму, Модену, Млетке, Тоскану, Папску државу, Неапољску Краљевину, Краљевине Сардинију, Сицилију, Далмацију (до 1799 год.) и Републике Ђенову и Луку. Један исти народ, али господо, подељен на државице он је провео цео Средњи век а и доцније време у тешком животу, у лутању, у сукобима који су једнако међу њима бивали. Господо, о уједињењу Италије постоји и једна ванредна књига преведена на наш језик у Књижевној задрузи под називом „Нова Италија“, коју је написао Пиетро Роси, па кад је прочитате морате себи створити уверење: Да ли је потребан нама тај луксуз да се делимо на посебне државице, па да морамо после стварати убеђење тих народа, као да смо посебан народ, а по том да се уједињујемо!

Ви знате, господо, да уједињење Италије није ишло тако лако. А знајмо, господо, и ово, да су

Хрвати, Словенци и Срби крв своју пролевали да омету уједињење Италије. Један покрет за уједињење Италије учињен је још 1831 г. на једној скупштини у Болоњи. Тада је постојала Папска држава, која је све предлоге који су били чињени од Пијемонтеза, као најчвршће једне групације, ометала и није никако мислила да напусти световну власт.

Тада, господо, бечки ћесари повели су војске у Ломбардију, а из Ломбардије даље да се бију и туку, да крв пролевају, на страни кога? Папске државе, Папа, који су били против уједињења једног истог народа и народа још и исте вере! Кад човек чита те ствари и види аргументе и доказе, онда тек може правилно да схвати како је и клерикализам, настројен по акцији која се даје из Рима, често пута опасан за поретке у држави, ако се то не среди каквим уговором, конкордатом итд. Ви знате, господо, да су тада велике патриоте Италије: Масим д'Азељи, Мацини, Кавур и други под страховито тешким приликама повели народе Италије на уједињење, односно претходно на борбу против папске државе која смета уједињењу, па онда на извођење самог уједињења.

То је било изведено под Виториом Емануелом 1870 године. Баш те године је свети отац, Папа, проглашен за непогрешивог.

Скоро исти случај је и са Немцима. Ви сте тамо имали државице: Баденску, Виртенберг, Кобург, Пруску, Хановер, Мекленбург, Саксонију итд., све чисто немачке државице. То се одржавало кроз Средњи век па и доцније су биле као посебне државице, које су често биле долазиле у судар, које су имале посебне династије. Па шта су оне радиле? Требало је да се појави после толико година Ото Бизмарк на челу Владе, па да колико толико изведе уједињење Немаца. После је требао да дође Хитлер са познатим начином и мерама да изведе дефинитивно уједињење, који начин и мере нису могле да прођу без крви.

У Француској имате исти случај. Ту сте имали државице: Пикардију, Фландрију, Бургундију, Прованс и друге, где су се властелини и господари посебних држава учвршћивали, где су ковали свој новац, имали своја судства итд. Једнога дана све то морало је да се сруши, али крвавом револуцијом, да револуција, кроз крв и преко крви, направи једну Француску, која је, наравно, у том јединству изравнала поступно све диференције које су тамо постојале више мање локалне и да се онда покаже онако одушевљена и патриотска, како се то она показала у светском рату.

Па и Енглеска је имала доста потреса и једну нарочиту врсту уједињења разних народности. Успела је да, одржавајући у скупности своје делове, створи један енглески тип. Па онда случај са Белгијом, где су се била одвојила два племена, фламанско и романско, и створила су једну јединствену Белгију. Па шта је у Чешкој него једно тако лепо, мирно развијање и стабилизовање једне јединствене државе истога народа, исте крви, исте расе. За развијање те идеје радиле су генерације и претци Срба, Хрвата и Словенаца. Данас ко развија те идеје, они би по критикама на јавним зборовима свих званих и незваних, и оних који знају што хоће пертурбацијама да постигну и оних који не знају шта хоће, ти мислиоци били би у њиховим очима издајнице државне мисли, или би их требало, уколико се то Срба тиче, онако уредити, како оно

пише у оној песми, која нам је јуче прочитана, а која је била оштампана у „Словенцу“, у којој се каже: Србе о врбе! На шта та задирања, и ко-су ти који роваре у селима пред сељаштвом против народне јединствене државе Југославије?

Ето, господо, као што видите и како нам то лепо каже један велики мислилац, један филозоф француски, Гистав Лебон: карактер народа, а не његова интелигенција, одређује развој народа у историји.

Видите господо, да ће опет бити потврђено оно правило да народне масе чувају одлике и особине нације и народне масе ће извести јединство против свих оних кабинетских филозофа који желе да га разједине не знам ради којих циљева, ради којих тежњи. (Бурно плескање). Господо, дуго би нас одвело и много би се могло о томе говорити, већ да се осврнем само на овај наш извештај и да прикажем неколико ствари чисто начелно, да би се правилно разумео став Финансиског одбора и да му се никако не припише некакво нерасположење засновано на партијским осећајима, како према овој влади тако према којој другој.

Господо, Финансијски закон садржи 114 параграфа. Од тих 114 без мало половина или више садржи по неко овлашћење које је тражио по где који ресорни министар. Од свега тога, господо, Финансијски одбор није могао ни правити питање јер ту има овлашћења сасвим умесних која се тичу организације каквог предузећа, које установе, које канцеларије, боље функционисање, старање да се снизе таксе, које су ишле ка снижењу, на чему опет одајем признање г. Министру финансија. У све то, господо, Финансијски одбор није дирао; Влади треба за администрацију, не вређа се никакав закон, — дајемо. Али има неких одредаба, господо, где смо се ми нашли у несагласности са Владом и ја верујем да ће и сама Влада признати да је та несагласност диктована вршењем савесне дужности Фин. одбора и повредом уставних права грађана. Тако господо, имате код Министарства унутрашњих дела. Ту се предлаже доношење једне уредбе са законском снагом о мењању једног материјалног закона, Закона о општинама, о груписању, разгруписавању, прегруписавању општина и т. д. Господо, такве одредбе већ постоје у Закону о општинама и оне регулишу ту материју за коју траже да се регулише новом уредбом, али код оне постојеће законске одредбе има извесних процедура, које гарантују да се чује воља општинара, да се здруже и да се раздруже јер се врши гласање, прегласавање и т. д. Ово овлашћење оставило би све то оцени државне власти — полицијске надлежне власти. Па, господо, ако треба ту овлашћење, да се за 6 месеци прегрупишу општине, нека то уреди по Закону о општинама, пошто би давањем овлашћења Министру да то уредбом уреди одрекли законодавном представништву основну његову функцију, да оно доноси законе којим се мењају закони материјалне природе који постоје. Ствар једна која никако и никога не вређа, која је схватљива и ја мислим да и Сенат треба тако да схвати.

То исто је било и код истог министра у погледу разрешавања општинских службеника. Док су и они раније т. ј. по Закону који постоји имали права жалбе на та разрешења, ова овлашћења која се траже треба у неку руку да лише те људе права жалбе на Управни суд, а господо, то није нужна,

јер и то се тражи сада када могу и редовним законодавним путем да изведу те мере.

Сем тога, има једна важнија ствар, која би изгледала према ономе, како је ко коме претстави, да је ништавна. То је измена из § 100 Финансиског закона, којом се тражи овлашћење, да Министарски савет на предлог Министра правде, изузетно од постојећих законских прописа, може доносити решење о томе, како се има поступити при дефинитивном ликвидирању имовина и архива бивших политичких странака забрањених 1929 године. Кад се то конкретно пренесе на ову или ону странку, на ову или ону заоставштину, биће и расположење и нерасположење, што се овако гледа на ствар. Али, господо, Сенат гледа начелно на ту ствар и већина Финансиског одбора није могла да измири Устав и уставне одредбе, да је својина неповредна, да је својина зајемчена свакоме, — и грађански Законик са овим траженим овлашћењем. Садржај и обим права својине одређују се законом. Само експропријација приватне својине у интересу општем допушта се уз накнаду вредности по чл. 22 Устава, те се у толико ограничава право располагања својином. И, господо, ми смо сматрали овако: ако бивше странке, забрањене 1929 године, имају какву имовину, оне су носиоци својинског права над том имовином. Ако се сматрају да су оне укинуте, угашене, онда та странка, која је била правна личност и као правна личност имала то право својине; равна се умрлом физичком лицу, које је умрло и оставило своју имовину. Постоје законски прописи, који та питања уређују код судова. Образује се маса, постави се старалац — скрбник. Судови позивају наследнике, ако их има — тестаменталне — добро; нема ли тестаменталних наследника, онда остали по законом реду долазе. И та питања судови расправљају; упућују слабију страну са слабијим доказима на парницу; парница се пресудом свршава; пресуда проглашава чије је право на нечију заоставшћу имовину.

Па, господо, ја видим, да се овде у Београду говори, да се то тиче само „Париза“ као заоставштине бивше радикалне странке. Стара радикална странка је укинута а остала је њена заоставштина. Та радикална странка, као што кажем, имала је своје статуте одобрене од јавних власти, имала је право на јавно деловање, имала је право на тековину, стекла је то имање. Угашена је та странка, укинута је и престала је да постоји као правна личност. Па, господо, то је исто као и кад умре физичка личност; нека се пред судом расправља, јер о томе постоје позитивни закони, како се ко проглашава за наследника. Не призна ли им Суд право на наслеђе, наслеђе припада држави. Проста ствар! То су материјални закони регулисали. Као што сам казао код чл. 22 Устава зајемчено је право својине и право располагања. Начелно, господо, ми нисмо могли прећи преко овога, па нека би ту био у питању и Сељачки дом у Загребу, који претставља милионске вредности или архива бивше Демократске странке, или ма које друге странке. Начелно је овде питање по среди. Ја молим да се тај наш извештај тако и посматра.

Ми, господо, никаквим другим разлозима нисмо руковођени већ вршењем службе на основу заклетве коју смо положили, и, у циљу да одржимо достојанство Сената, ми смо у ово неколико случајева нашли за целисходно да учинимо замерку не на буџет већ на Финансијски закон, сматрајући да ће све те наше замерке примити и Влада и На-

родно претставништво, као врло умесне и оправдане, врло брзо, и на тај начин остаће и Финансијски закон у целости, као што остаје у целости и државни буџет који ми Влади дајемо.

Тиме сам завршио своја излагања у буџетској начелној дискусији. (Аплауз.)

Прејседник др. Љубомир Томашић: Има реч сенатор г. др. Анте Павелић.

Dr. Ante Pavelić: Gospodo senatori, kao preludij u proračunsku raspravu mi smo imali ugodnu priliku da čujemo nekoliko interesantnih govora o našem državnom i narodnom problemu. Obzirom na naše žalosno sedamnaestogodišnje iskustvo, nadao sam se da će se pri raspravljanju ostaviti po strani sve suvišne sentimentalnosti, te da će se, obzirom na brojne duševne veze i ekonomske interese između Srba, Hrvata i Slovenaca, koje ih upućuju jedne na druge radi njihova opstanka i razvitka, radi snage, ugleda i konsolidacije Jugoslavije, — ispitivati razlozi sadanje nesredenosti i nezadovoljstva naroda koji su izbili na površinu na izborima od 5 maja prošle godine. Ti izborni rezultati nisu mogli da ne ostave dubok trag na naše unutrašnje političke prilike. Jedno je nesumnjivo: da su g.g. Jevtić, Kojić i Popović tim izborima učinili vrlo malu uslugu ideji državne konsolidacije, a napose sa skandaloznim i nerazumnim napadajima na Hrvate a la Banić, sa kojima su se oni identifikirali — pokazali svoj potpuni politički analfabetizam i time se onemogućili kod Hrvata za bilo kakve političke kombinacije.

Posle Jevtića došla je Vlada g. dr. Stojadinovića, koja je već uslijed toga što je zamjenila Jevtićevu vladu, bila kao neko olakšanje. Bez sumnje, bila je ona i korak napred time, što je dala mogućnost izjavama dr. Mačeka o jedinstvu države i o lojalnosti Dinastiji. Za nas Hrvate nije to bio nikakav novum, jer je Radić već u početku stvaranja naše države u sjednici Narodnog Vijeća od 5 oktobra 1918 godine, kad se je osnivalo Narodno Vijeće u Zagrebu, izjavio slijedeće: »U skladu s programom Hrvatske pučke seljačke странке od 22 prosinca 1905, a temeljem posebnog zaključka Glavnog odbora HPSS od 25 kolovoza 1918, čast mi je obavijestiti vas, da Hrvatska pučka seljačka странка prihvaća sve zaključke narodnog sastanka od 2 i 3 marta 1918 godine kao osnov skupne narodne organizacije sveukupnog jedinstvenoga našega naroda Slovenaca, Hrvata i Srba, u svrhu da se stvori Narodno Vijeće kao vrhovni predstavnik svega našega naroda Slovenaca, Hrvata i Srba. Potpisani: Stjepan Radić, v. r. pretsjednik HPSS i Vinko Lovreković, v. r.«

Istina, bilo je kasnije kolebljivosti u Radićevu držanju, ali predaleko bih otišao da iznosim razloge tome. Možda su tome najviše doprinjeli oni kojima nije išlo u račun, da Radić ide u Beograd i da oni ostanu kao jedini državotvorni element, prikazujući sve druge kao hrvatske separatiste.

Samo da pročitam još jedan izvadak iz Radićeva govora na sjednici Kluba od 29 IV 1927 koji je u današnjim prilikama aktuelan. (Čita):

»I mi smo si postavili za zadaću, da narod i državu izmirimo i da postignemo to, da nam država postane i naša domovina. Zato smo stvorili Narodni seljački klub i osnivamo Narodnu seljačku странку, jer mi hoćemo da ljudi u ovoj državi ne budu samo državlјani, nego da tu državu istinski zavole, da budu rodolјubi u modernom smislu riječi. Mi smo organizirali narod, da bude prvi faktor u samoupravi. I zato smo u samouprave unijeli duh narodnosti kao pojam

socijalni, kulturni i gospodarski, a politički pojam državni ostavili smo za Parlament. Samoupravi smo dali zadaću, da izmiri narod s državom da stvara socijalni sklad, da u vrijeme staleških borba provede stalešku harmoniju, da u doba žestoke borbe između kapitalista i rada uvede prirodnu suradnju. Samouprave po našem praktičnom radu imaju zadaću da izgrade državu».

To je izgovorio na sjednici Narodnog seljačkog kluba dne 29 IV 1927 godine.

Ovo iznosim radi toga, jer se i u Senatu i u beogradskoj štampi pokretu dr. Mačeka podmeće nekakav protudržavni karakter i toliko ističe da se ne zna što Hrvati hoće. Pred odlazak Supilov iz Niša 1915 godine, piše dr. Laza Marković, da mu je Supilo rekao: »Biće velika pogreška ako Srbi počnu zavoditi politiku ma kakove brže ili prinudne asimilacije. Hrvati hoće zajedničku državu sa Srbima, ali žele u toj državi da sačuvaju svoju osebnost.« To neka uzmu do znanja i narodni poslanici u govorima na skupštinama.

Neka mi se ne zamjeri još jedna historijska digresija iz 1920 god., kada je kao mandator Krune došao pok. Vesnić u »Narodni klub« za vrijeme privremenog Narodnog pretstavnštva. Izjavio nam je, da su se demokrati i radikali složili te da našoj grupi nude dva ministarska portfelja i bana, uz uvjet da primimo budžet uredbom. Od toga doba kada se je napustila baza međusobnog sporazumevanja Srba, Hrvata i Slovenaca u pitanju unutrašnjeg uredjenja države, kako je bila došla do izraza u adresj i obrazovanju prve vlade naše države, datiraju sve naše nedaće. Od toga doba srbijanski političari, da bi sredili svoje stranačke prilike i međusobnu borbu koja će partija doći na vlast, lete u Zagreb, Ljubljani i Sarajevo, da tamo nadu pomagaće.

Zato mi, evo, poslije 17 godina zajedničkog života i Ujedinjenja, raspravljamo pitanje narodnog jedinstva, koje je zapravo kod stvaranja države bilo diskutovano i riješeno. Mi raspravljamo o raznim ovlaštenjima Vladi, ali niti su sve dosadanje vlade pokazale volje da riješe najvažniji problem unutrašnjeg uredjenja države, a niti opozicija nije potakla to pitanje u predlogu Finansijskog odbora te da na temelju toga traži, na slobodnim i tajnim izborima, privolu većine Srba, Hrvata i Slovenaca za preuredenje zajedničke kuće. Eto zato, jer se to neće, ali posljedica je toga, da je nestalo u narodu vjere i povjerenja u ozbiljne i iskrene namjere nosilaca centralističkog sistema. Sporazum, kakav žele Hrvati i kakav je potreban za državnu zajednicu, ne može se postići u okviru današnjeg centralističkog i unitarističkog uredjenja države, pa je stoga neophodno potrebno da se ostvarenjem ustavnih odredaba pregradi novo državno uredenje na decentralističkoj demokratskoj osnovici, kojim će se zajamčiti narodu pravda, zakonitost i ravnopravnost.

Evo, o tome bi trebalo da se vodi riječ, a ne o narodnom jedinstvu, koje je jedno akademsko pitanje i koje nije pitanje realne politike. Zašto miješati pojam naroda sa pojmom države i trošiti energije i sposobnosti političara u riješenje pitanja, koje nema nikakve praktične vrijednosti, kad je to pitanje još aktima od 1 decembra 1918 godine ostvareno.

Uvek sam smatrao da ima dve vrste Jugoslovena: po uvjerenju i po logičnom mišljenju, jedni primaju tu ideologiju spontano, ona im dolazi od srca iz čistih patriotskih osećaja, dok kod drugih Jugoslovenstvo je posledica logičnog računanja. Onj vide da

interes naroda i države traži nešto više od njihovih uskih gledišta, te stoga oni primaju Jugoslovenstvo kao soluciju toga problema. Svi oni koji su samo prihvaćali tu ideologiju i zastupali i branili je kroz godine od našeg ujedinjenja, samo su je kompromitovali pred onim narodom, koji je u Jugoslovenstvo verovao i koji je u toj ideji tražio uslove boljeg života i mogućnost zajedničkog snošaja u budućnosti i koji je na koncu konca u svojem podložništvu godinama nosio tu ideju kao svoj ideal oslobođenja u srcima i svojoj duši. Razočaranje naroda je tragedija Jugoslovenstva i zato valja mnogo dobre volje i ozbiljnog rada uložiti da toga razočaranja nestane što prije. Trebalo je da podemo putem stvaranja duhovnog jedinstva, trebalo je da izgradimo jugoslovensku ideologiju političku, ekonomsku, socijalnu i kulturnu.

Šestojanuarski režim trebao je da bude ideologija a ne režim. Trebalo je da on odgovara novom dobu kao što je nov. duh u Nemačkoj nacionalsocijalizam, u Italiji fašizam, u Americi Ruzveltov new ideal. Šestojanuarski režim stvorio je pozitivno uzakonjenje imena jugoslovenskog, ali nije bio u stanju radi slabosti ljudi i predrasuda da sprovede jugoslovensku ideologiju. Za ostvarenje ideja treba ljudi, koji vjeruju u ideje i imaju ideale, a toga nije bilo kod ljudi punih predrasuda. Poslije zakona o banovinama i zavodenja jugoslovenskog imena države stalo se i tražilo se nešto za što se nije postavilo temelje. Izvlačili su se na površinu disidenti stranaka, ljudi kojima je frazeologija postala umetnost života, a gramzljivost kultura. Na svakom koraku osjetilo se, a osjeća se i danas, pomanjkanje viših osjećaja: ideala, vjere u nešto svetije i više, svagdje se primećivala uskogrudnost, uskost pogleda i nepostojanje jednog spontanog jugoslovenskog patriotizma.

Poslednji izbori, kad se ne gledaju kao srazmer glasova, imaju u sebi nešto više, oni su stvorili od Hrvata u jugoslovenskoj državi pozitivan element. Hrvati su glasanjem posvedočili da su im ideali parlamentarne i demokratske ideologije visoko prirasli k srcu, oni su pokazali da su element konstruktivnosti i da žele da saraduju na sredivanju prilika u državi. (Dr. Nemeć: Zašto ne idu u parlament?) Tim su Hrvati doprinijeli svoj obol državnoj zajednici, a onda je bilo na drugima da se izliječe od svojih griješaka. I zato ne idu u parlament, jer te nisu izlećene! Ako Hrvati pozivom na sedamnaestogodišnje iskustvo neće kruti centralizam, trebalo je što prije donijeti takovo državno uredenje koje bi odgovaralo želji većine Hrvata. (Dr. Nemeć: Federaciju!) Pa makar i federaciju! Međutim neka gosp. senator Nemeć izvoli uzeti do znanja i voditi o tom računa, da je u izveštaj većine Finansijskog odbora, t. j. u izveštaj kluba JNS, došao i ovaj pasus: ovakvo stanje doprinosi ukorenjivanju i zabluda, koje u autonomizmu, separatizmu, federalizmu i drugim upravnim podelama vide put ka našoj boljoj budućnosti. Ovo znači da JNS stoji na stanovištu sadanjeg državnog uredjenja i nije voljna da se prilagodi zahtjevima ogromne većine naroda.

Jedan od velikih razloga prilikama od 1918 do diktature, bio je u razlici pogleda na demokratiju i parlamentarizam. Demokratije nije bilo u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Hrvati su poznavali oba pojma: parlamentarizam i demokratiju više teoretski, a one primjene u praksi bile su više koprcanja. Ideali parlamentarizma i demokratije bili su poznati samo školovanoj gospodi i nekolicini vođa seljačkih masa. Kao i svi teoretski pojmovi, ni ovi nisu bili pročišćeni.

S druge strane, Srbija je donela u novu državu jedno veliko nasleđe predkumanovske Srbije: svoj liberalizam u parlamentarizmu i demokratiji.

Međutim, ovaj, na naš primitivni organizam nakalemljeni zapadnjački parlamentarizam sa pseudo-demokratijom, sukobio se je odmah u početku sa teoretskim pojmovima Hrvata o demokratiji i parlamentarizmu i odatle onaj niz mešavina, kombinacija vlada, događaja, korupcije, blaćenja i inih nemilih događaja u parlamentu, van njega i po celoj državi. Diktatura je privremeno zaustavila taj sukob, ali nije ništa pridonela da u mesto praznine, koja je nastupila, nađe nešto nova i bolje. Izbori koje je provela Živkovićeva vlada, doneli su uz malu iznimku samo ono, što je bilo ukinuto šestog januara 1929 godine i odatle je jasno da nije moglo da se pođe na bolje. Zato je od šestog januara nažalost ostao samo jedan datum.

Poslednji izbori dokazali su svu golotinju našeg javnog života. Ceo javni život države treba da se podredi interesima grupa i pojedinaca, koji operisanjem lažnim premisama žele da sačuvaju najviši princip njihovih težnja: vlasti. Dolazi do sukoba dvaju osnovnih težnja — koje su i osnovna značajka, koja deli Hrvate od Srba — u političkom radu i metodama. Hrvati teže za pravom (onom starom hrvatskom pravicom), a Srbi teže za vlasti. Primer: govori Kojića i držanje povodom krize Boška Jevtića, izjava Mačeka, da Hrvati mogu još čekati.

Istina je samo u sintezi tih pojmova. Samo vlast, koja je bazirana na unapred postavljenim pravnim i pravičnim normama, može da donosi opšte koristi. Vrhunac se postiže saradnjom i kompromisom svih elemenata, koji čine državu i naciju.

Izraz tih težnja dolazi preko pretstavnika, koji se biraju, da bi bili pretstavnici vlasti koja dolazi iz izvora: naroda i Krune. Tu je uloga u našem životu Narodne skupštine i Senata. Narodna skupština je izraz volje i težnja mase, Senat treba da bude onaj konzervativni faktor, preko koga Kruna vrši svoj uticaj, toliko potreban u našim prilikama, na tok državnog života. Nije Senat nikakav podređeni organ Skupštini, on nije samo jedna mašina za izglasavanje zakonskih predloga, kako je bilo iskonstruisano sa ovoga mjesta. Kad se je skupštinski Finansijski odbor u vrijeme moga predsedništva mješao u interno budžetiranje Senata, mi smo svi to jednodušno otklonili i tako je ondašnja naša praksa osporila ovo sadašnje interpretiranje našeg senatskog kolege. Današnja parlamentarna opozicija i ona sa strane Mačekove, nisu pozitivne i ne daju bar za sada solucije za uređenje naših unutrašnje-političkih problema. Mogućnost sredenja je negde po sredini. Vlada g. Stojadinovića je pokušaj iznalaženja tog sredivanja.

Život posle rata kretao se je u traženju novog: između ruske revolucije i krajnje desnice, oličene u fašizmu najraznijih oblika. Komunizam čini danas kolosalne koncesije umerenosti, on je danas u defanzivi, napustio je ideologiju Treće internacionale i Sovjeti su na putu popuštanja. Fašizmi i diktature dela su pojedinaca, i dolaze i odlaze sa pojedincima. Nigde još desničarske autokratije nisu stvorile jedan trajan oblik državne forme, svagde su bile samo jedna prolazna mera. Suprot svim tim fenomenima XX veka, ostaje demokratija: i ako oslabljena, korumpirana, kompromitovana.

Francuska i Skandinavске zemlje daju nam dokaze mogućnosti kombinacije demokratskih parlamentarnih režima sa nijansama desnice ili levice. Stvara se samo u slobodi: državnici se ne mogu iz-

vlačiti; oni dolaze selekcijom i borbom, međusobnim nadmetanjem u kvaliteti i u snazi, moralnoj, intelektualnoj. Francuska, uprkos svih svojih nedaća, uprkos svih svojih mnogobrojnih kriza i promena kabineta, dala je u poslednjih tridesetak godina više državnika i političara, nego što je Njemačka dala od 1871 do danas. Bilo je platforme za selekciju, bilo je mogućnosti za razvoj ideja i ideologija, za postavljanje i rešavanje problema i bilo je konačno patriotizma i požrtvovanosti. Tu je snaga demokratije i slobodnog takmičenja u javnog državnog životu.

Naš parlamentarni život bio je demokratija, ali specifični tip krivo shvaćene demokratije. Zato je ona morala da skrahira. Diktatura imala je to dobro, da je narodu dala osetiti vrednost slobode, vrednost mogućnosti manifestacije narodne volje, koja ma i bila pogrešna i kriva, ipak nosi u sebi zdrav osnov i mogućnost skretanja na pravi put.

Treba omogućiti manifestacije narodne volje, postepeno, polagano. Na državicima je da nađu parole i platforme, na kojima će narod sjediniti u njegovim težnjama i rešavanju zajedničkih potreba. Kritička vremena traže uz rešavanje ekonomskih i administrativnih problema, i riješenje političkog problema koji je od godine 1918 ostao nerješeno. I ako je teško pravdati neke događaje u Zagrebu, ipak su oni samo reakcija na nerešavanje pendentnih pitanja. Dok Maček i drugovi priznaju državu i ništa ne poduzimlju protiv jedinstva države, ostalo je pitanje našeg unutarnjeg i međusobnog sporazuma.

Momenti uvek će nas dovoditi do trzavica pa bio to i jedan narod. Stoga treba da se težište za izradu državnog jedinstva ostvari na drugim temeljima, a ne samo političkim. Politička baza je suviše osetljiva i kompromitovana. U ostalom rešenje naših političkih prilika je više jedan administrativni problem. Postojeći Zakon o banovinama, uz proširenje kompetencije banske vlasti i drugi organski zakoni, kad bi se u stvari provodili, davali bi dovoljno mogućnosti za provođenje jedinstvene državne politike bez nepotrebnih iritiranja i zle krvi. Poboljšanje uprave i politika čistih prstiju su kategorički imperativ našeg sredenja prilika.

Mi se moramo postepeno vraćati parlamentarnom životu. Nije težak prelaz iz parlamentarizma u diktaturu, nego je teško ići iz diktature na normaliziranje političkih prilika — ka demokratiji. Mi smo, da pravo kažemo, lako, srazmerno lako, izašli iz diktature. Poluparlamentarni režimi Voje Marinkovića, Ununovića, Srškića i Jevtića — bili su ipak polako uzmicanje na normalan život i samo je tragedija tih ličnosti, što nisu mogli da shvate privremeni karakter svojih misija, koje su im padale često i protiv logike i protiv državnih interesa.

Uvek sam bio jednim od istaknutih nosilaca ideologije: nacionalnog ujedinjenja na jugoslovenskoj bazi i na tom ostao od početka konsekventan. Nerazumno bi bilo danas pod uticajem trenutnih događaja skretati sa te linije. Jer ma kako se prilike razvijale, kako se okretali događaji, jedno je van diskusije, da će kao jedan hrid ostati fakat 1 decembra 1918 god., u kome sam igrao vidnu ulogu. Sva ostala pitanja državna, politička ili ekonomska ulaze u taj široki okvir. Mogu dnevni politički događaji da pokolebaju oblike državne organizacije, ali spoljna forma ostaće sačuvana. To je — 1 decembar — veliki pozitiv u našem političkom životu.

Politički događaji se ne razvijaju najsretnijim putem. Naša državna politika vodi se parolama ne-

zdravim. Ujedinjena opozicija nema određenog stava, osim negativnog. Današnja vlada i JRZ još nije izdržala probu masa. Pitanje je, da li će masa s jedne i druge strane da prime aranžmane vođa. Ma kako bilo, ova kombinacija sa Stojadinovićem donela je novih ideja i novih ljudi.

Ona je došla da pusti ventile narodnih osećaja koji su nekoliko godina bili zatvoreni. Ne možda prejako otvaranje i popuštanje, nego svako popuštanje dalo bi iste rezultate — sukobe. Mi vidimo to, da šestojanuarski i oni režimi posle njega, nisu mogli da stvore nove prilike, i da treba sada pustiti narodnom osećaju oduška. Treba pustiti da se nakupljene strasti izventiliraju — pa makar to koštalo i novih žrtava i novo preuređenje državne organizacije. Svako krparenje biće samo palijativno sretstvo koje ne nosi rešenja. Treba pustiti, zadovoljiti i onda ići putem stvaranja jedne sposobne centralne vlasti. Dok stoji snažan čuvar državne celine, a taj stoji, i s kojim valja računati, dotle treba raditi na tome zadovoljenju zahteva.

Tragedija događaja jeste u tome što nepotrebним forsiranjem i niveliranjem jugoslovenstvo nije uhvatilo duboka korena ni u Beogradu ni u Zagrebu. Beograd je smatrao da je dosta da se menja ime, ali da sadržina ostane ista. Međutim, ni jedni ni drugi nisu razumeli, da svaki pojedinac treba da izvrši jednu duševnu transformaciju, unutrašnju promenu, a ne samo da okrene šešir naopako. Danas ima u Beogradu, a i u Zagrebu, ljudi sa voljom, da se takva transformacija može da izvrši. Ima ličnosti, koje bi visinom i širinom jedne ideologije nametnule se državi i upravi. Ali treba da se tome pristupi planski, a ne samo da budu razna krparenja i sve ove peripetije raznih Vlada jednakih sadržina. Jugoslovenstvo je već stotinu godina uhvatio korjena u Beogradu i u Zagrebu, samo ga sada umjetno pritiskuju političari kojima je samo do vlasti.

Iz načela o tri naroda, kako je u početku sankcionirano, sledila je u praksi neravnopravnost i građanska nejednakost, kao n. pr. u snažanju državnih tereta, jer su jedni bili favorizirani, a drugi terećeni. Iz toga načela rodila se korupcija, a ta je potkopala i naš parlamentarizam. Iz toga se rodilo i sve ono daljnje zlo koje gledamo prvih sedamnaest godina našeg zajedničkog života. Umjesto da Beograd bude naš jaki nacionalni fokus, koji će privlačiti cijeli narod, uspelo se stvoriti da se sa periferije s nepovjerenjem gleda na sve što dolazi iz Beograda. Kad smo već stvorili neke decentralističke organe, nepametno je da im nismo dali prave funkcije i tako smo ih napravili pred narodom smješnima.

To je perspektiva za novu budžetsku godinu u koju ulazimo. Srećom da ja, nepopravljivi optimista, i pod svoje stare dane imam na pameti onu zgodnu riječ jednog Švajcarca, koji je rekao da bi Švajcarska uz ovakovo gospodarstvo kako je kod nas, za par godina propala, a mi uz našu plodnu zemlju i čedne zahtjeve naroda, možemo i 50 godina izdržati. Kolikogod se tužimo, moramo priznati da smo u svojoj slobodnoj državi kulturno, ekonomski i intelektualno toliko napredovali, da uza sve krize nije namjestu očajanje kako dnevno slušamo.

Nije davno kad se je sa vladinih klupa u vreme Jevtićeva režimaorio poklik: dolje sa prošlosti i sa tradicijama. Moram otvoreno priznati da sam daleko od takvog shvatanja i da mi je u tom pogledu bliži naš Matoš koji je držao, da je prošlost sastavni dio nas i da se samo naslanjanjem na tekovine prošlosti

može stvoriti baza za konkretne zadatke u budućnosti.

Nasilna djela, politička umorstva, progoni i slične persekucije dolazile ma sa koje strane, ima da prestanu biti elementom našeg unutrašnjeg političkog života, jer su u osnovi protivne duši našeg naroda i njegovog jedinstva.

Vladi g. dr. Stojadinovića treba priznati da je povelala računa o preko jednom milionu glasova, koji su kod prošlih izbora pali za opoziciju. Na taj način Vlada g. Stojadinovića učinila je velik korak smirenju duhova i raspoloženju u narodu, koji je bio u jednom teškom duševnom stanju usled nesretne politike kabineta g. Jevtića. Mi danas pred momentom da li da votiramo budžet Vladi g. Stojadinovića ili ne, treba da povedemo računa o toj činjenici i da se zapitamo, što bi moglo da dođe, ako bi ta vlada morala da stupi usled našeg protivnog stava prema njoj?

Ako ovaj visoki Dom drži da posle ove Vlade može da dođe nešto bolje od nje, onda neka odbaci ceo budžet, jer zato ima podloge i u držanju Finansijskog odbora Narodne skupštine i Senata i u rečima samog Pretsednika Kraljevske vlade, koji je u svom nedavnom govoru priznao da je Senat konzervativni organ s dužnošću da vrši korekcije državne i nacionalne politike. Ako nema izgleda za bolju Vladu, i ako bi se eventualnim odlaskom g. Stojadinovića morali vratiti na ranije političke situacije, onda je bolje da toj Vladi damo naše poverenje i da joj pomognemo u radu i vraćanju normalnog stanja u našoj državi.

Čini mi se da bi se na mnoge faktore na vrhovima državnih uprava, koji često zabadaju kao nojevi glavu u pesak i ne vide što se oko njih zbiva, dalo uspešno primeniti reči: Scholae Salermitanae Regi Anglorum: Si vis te vivere sanum, irasci crede profanum! (Aplauz).

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima g. senator Marko Radulović. (Čuje se: Nije ovdel) Pošto ga nema, onda reč ima senator g. Milan Popović.

Милан Л. Поповић: Господо сенатори, нама се не може рећи, ни замерити, да смо одмах спочетка били неоправдано забринути због промене политичког курса у нашој земљи. Влада г. Стојадновића претставила се Народном претставништву са својом познатом декларацијом, у којој је уверавала, да је основни правац њене унутрашње политике дат основним законом и Уставом од 1931 године, и да ће се она, верна свима начелима тога Устава, истичући нарочито принцип државног и народног јединства, заузети за једнакост и равноправност свих грађана. Сенат је лојално примио Владу г. Стојадновића са овако генералним функционалним задатком, у претпоставци: да ће се Влада г. Стојадновића такође лојално и верно придржавати горе поменутих принципа у вођењу своје опште политике. Ми смо имали уверење, господо сенатори, да је тај принцип у Владиној декларацији у исти мах и фиксно средиште делатности те Владе, и да је тиме дата општа морална и политичка гаранција за ту и такву делатност и у пракси. Методи рада сваког режима само су форма и статика. Суштину, садржину и динамику даје унапред одређена идеја и принцип од кога се, као основног начела, не оступа ни у ком случају. Та идеја требало је и Влади г. Стојадновића да да ону садржину која мртву форму испуњава животом.

Влада г. Стојадиновића била је без сумње свесна тога, да тај основни принцип није довољно само декларисати, већ да га треба стварно спроводити, свог и свуда примењивати све дотле, док се он у свима крајевима државе и у свима деловима народа не изведе и претвори у заједничку свест. У томе и јесте данас наш највећи морални и духовни напор: да ту идеју народног и државног јединства изведемо из прве фазе њених противности у прошлости у другу фазу, фазу прилагођавања и стабилизовања. Тек тада ће она добити потребну динамику и тек тада ће моћи државна власт вршити нормално своју општу функцију и спроводити политичке реформе без великих пертурбација и без угрожавања битних интереса државе и нације.

Од тих декларисаних принципа до примене њихове у пракси, до самих појава које се за време овог режима догађају у земљи, постоји огромна разлика. Постоји једна супротност битности са спољним догађајима. У земљи је настало стање и створена је једна психоза: да је сада све слободно и говорити и радити, да државна власт за то неће никога казнити, и да је Влади и самој стало до тога, да у пракси не спроводи баш строго ону и онакву унутрашњу политику, какву предвиђају и инспиришу принципи постављени Уставом.

Таква политика Владе г. Стојадиновића изазвала је за кратко време у нашем целокупном унутрашњем политичком животу извредни реагенс и створила је у земљи тако тешко стање, које ако се продужи, може народну целину изазвати на општу реакцију од које могу доћи у опасност битни интереси државе и народа.

Господо сенатори, наш унутрашњи политички живот од јула месеца прошле године испуњен је низом догађаја, од којих су неки такве природе и таквих размера, да могу стварно имати судбоносне последице по наше државно јединство. У средишту тих догађаја нарочиту пажњу привлачи сепаратистичка акција која се у последње време разбуктала скоро до кулминације. У њој постоје две струје: умеренија, која не признаје интегрално југословенство и тражи федеративно уређење државе са великим аутономијама за Хрватску, и она друга, левичарска, која у опште не признаје југословенство и тражи слободну, самосталну Хрватску републику. По овоме што се за последњих девет месеци одиграва на територији Савске, Врбаске и Приморске бановине, може се утврдити да умеренији Хрвати губе утицај у народним масама, коју све више освајају крајњи левичари (Франковци) заводећи их паролатама слободне хрватске републике. И ако та сепаратистичка акција има разнолике методе и двојаку тактику, у једном се слажу обоје. А то је потенцирање мржње против данашње Југославије, против националне југословенске идеје. То се ради систематски, са планом. Ствара се нерасположење према данашњем државном уређењу и руши се ова држава каква је сада. Несређене унутрашње прилике, једна општа пометеност у духовима, појачавање верских и сепаратистичко-племенских индивидуалности, а нарочито неповољна економска ситуација, необично згодно помажу ову сепаратистичку акцију. За све ово зло крива им је држава на коју се гледа као у неко паразитско чудовиште које прождире сопствену децу. И рад и аргументи тих сепаратиста познати су. Борба против свега што долази из Београда и против свих национално југословенски оријентисаних људи. Шири се илегална политичка литература по

земљи у којој се каже, да су Срби поробили Хрвате, да су Срби заузели све најважније положаје у држави, да су они убили вођу Хрвата Стјепана Радића, да они експлоатишу Хрвате и т. д. Како се далеко иде у томе, најбоље доказује летак, који је раздаван посетиоцима великог плеса у Бондином театру у Дубровнику на дан 8 фебруара о. г., у коме се каже дословце: „Има већ 18 година што патимо ропство испод Срба; отресимо ланце, отворимо очи; докле ће Срби да вјешају наше најбоље синове; колико је наше браће заглавило по полицијским затворима и српским казаматима“.

Све што претставља југословенство и државу као целину то се сматра као провокација, као што се сматра провокацијом у Загребу и Дубровнику истицање државних застава које се на силу и терором улице скидају и обарају. Општинске власти, које нису тим сепаратистима по вољи, смењују се силом, или добивају наређење да подносе оставку. Националне организације, као на пример соколска друштва, силом су принуђаване да обуставе рад, као на пример у Селцу, у неким селима на острву Брачу. Док се на пример четничка удружења разоружавају и распуштају, дотле се антидржавним организацијама, као на пример у Дубровнику, оставља оружје. Напади на претставнике власти постали су обична свакодневна појава, и жандарми су гинули од оружја револуционарно настројеног становништва. Ти се изгреди и нападају на органе државне власти и данас још настављају и угрожавају у најозбиљнијем обиму све оно, што је на пољу државног и националног јединства са муком изграђено од Уједињења до данас.

У таквој психози неговештава се, да данашња Југославија није дугог века и да ће се у скорој будућности остварити слободна Хрватска. Сви ти изгреди и оружани напади, а то је најжалосније, толерисани су, или су остали некажњени. Сасвим отворено и јасно манифестује се одвајање од нашег заједничког државног и националног средишта, и повлаче се трагови једностраног, племенског и сепаратистичког оријентисања, израженог у већ сасвим јасној тежњи за одвајањем од државне целине. У овом погледу уочљиве су нарочито оне од државних органа толерисане и неометане политичко-сепаратистичке манифестације, приређиване приликом откривања споменика Франу Бујићу и приликом прославе рођендана Мачека и прославе стогодишњице хрватске химне у Загребу. Оне и по обиму и по начину организације нису имале само демонстративни карактер већ су носиле изразито политичко сепаратистичко обележје. Прослава Мачековог рођендана имала је, на пр., карактер општег хрватског народног празника. Њему су упућена не само честитања и приређена благодарења по црквама, већ су издате и од стране државних власти препоруке и сугестије, да извршни органи избегавају сукобе, одобравају племенске манифестације и племенске заставе, односно да својим тактичким држањем смирују раздражено стање у народу. Та иначе тактички разумна мера, протумачена је непросвећеним масама на тај начин, да су оне дошле до уверења о немоћи државе и државних власти према њима, и да је једина власт сам народ. На тај начин постаје та сепаратистичка акција све интензивнија. Како се она на штету државе и на деструктивни начин шири, јасно се види из примера које ћу навести ради доказа, како стварно изгледа у пракси то стипавање страсти у масама. Да би се

стварала психоза незадовољства и нерасположења према држави, приређују се верске литије, поворке школске деце и спортске приредбе, у којима се чују разни противдржавни поклицы. У циљу стварања сепаратистичке свести у загребачком казалишту, дају се комади револуционарног карактера из хрватске историје, кад је хрватски народ живео под туђинском власти, а не у својој националној држави. При најмањој алузији на слободу, позоришна публика демонстративно прекида преставу, кличе слободној Хрватској и јавно изражава негодовање против садашњег стања у држави. Истицање хрватских застава у свакој прилици која се год пружи, ношење хрватске тробојнице, на оделу, на капи, на рукавима, па чак и на подвезицама, обична је и свакодневна појава, која се равнодушно гледа и толерира од стране власти, иако се то све носи из демонстративних и изазивачких разлога. Национално-југословенски оријентисани људе систематски се изазивају и бивају често злостављени и нападнути. Законом забрањена омладинска организација *Ханао* поново је оживела и јавно учествује у поворкама приликом разних манифестација. Постоји систематски бојкот југословенски оријентисаних Хрвата. Ако су запослени, отпуштају се из службе, ако су трговци, од њих се ништа не купује. Бојкотују се и државни празници када се ни један сепаратиста не виђа у цркви при благодарењу поводом Краљевог рођендана, прославе уједињења итд. Кад је у Дубровнику гостовало бановинско позориште са Цетиња, демонстративно се бојкотовала претстава.

Свакоме честитом Хрвату који се не прикључи сепаратистичкој акцији разбијају се прозори на кућама, сељацима се пали летина, руше куће и т. д. Најзад и у школи је нажалост продрла та сепаратистичка акција. Школска деца добивају задатке у којима се слави Мачек и слободна Хрватска, као на пр. у Сплиту. Разни зборови и политички скупови држе се без претходног одобрења власти. На њима се харангирају масе на отпор према Југославији и када би органи власти интервенисали, бивају физички нападани. Да би се избегле теже последице органи власти се повлаче а терор масе триумфује. Због тога су многи кривци пуштени на слободу без последица за њихов противдржавни рад или нису уопште узимани на одговорност манифестанти који кличу „Краљу Мачку“, слободној Хрватској, Павелићу и тд.. Полиција прави шпалир и чува сепаратистичке поворке да не би биле нападнуте од националиста. Отуда потиче непоштовање закона и државних власти, што се преноси и на масе народа. Општинске власти смењују се или силом или на интервенцију код виших власти. Карактеристичан је случај са дубровачком општином где је на место председника једног исправног и националног Хрвата, интервенцијом сепаратиста постављен решењем министра унутрашњих послова г. Руђер Брацановић, који „одговара интенцијама Владе“. Муђутим тај Брацановић је ноторни клерикалац и сепаратиста, велики италијанофил који је пре рата био члан „Лега Национале“ и у чијој се кући и данас говори само италијански. Да ли то одговара интенцијама владе? Можете, господе сенатори, замислити како се онда морају осећати национално ориентисани људи. Непоштовање државних власти обична је појава и спроводи се у разним облицима.

На пр. случај са општином у Бања Луци где

је националан и потпуно исправан претседник општине г. Хасанбег Џинић смењен, а на његово место постављен зет г. Спахе г. Хамдија Афган, који је правомерно кажњаван преко 10 пута од Среског и Окружног суда. Под његовим претседништвом неће нико од Хрвата и угледних грађана да се прими да ради са њим у општинском већу. Да ли су и то интенције владе и да ли је у интенцији владе и онај случај у Сарајеву, када је у Палама смењен претседник општине са Карађорђевог звездом, добровољац и, да су се сељаци због тога сви узбунили и пошли са Општинским поглаварством под вођством свештеника г. Беговића у Сарајево пред банску палату да буду примљени код г. Бана. Они нису примљени, али је полиција на коњима са сабљама и штаповима потукла те сељаке и било је 18 тешко рањених који су одведени у Државну болницу. Да ли је и то у интенцијама Краљевске владе ради стишавања страсти? Да буде тај приказ још карактеристичнији, у том истом моменту када се то масакрирање сељака десило пред Банском палатом, на прозору Банске палате налазила су се два активна члана Краљевске владе. Или овај случај: Један срески начелник позвао је на рочиште око 100 сељака од којих није дошао ни један. На месту где су требали да потпишу позив, на место потписа сви су ставили: „Живела Хрватска“, „Бог па Хрвати“ и две нуле (00).

Што се сепаратистичка акција несметано развија, томе је узрок: у равнодушности државних власти које овакав рад дозвољавају, друго: у врло добро организованом партиско-политичкој дисциплини и једној невероватно добровољној потчињености маса својим вођама; и треће: у толеранцији огромног броја чиновника који такође припадају тој сепаратистичкој акцији и дају јој пуну моралну и материјалну потпору, нарочито они из клерикалних кругова.

Поред тога постоје још и сепаратистичке организације које треба да претстављају борбене терористичке јединице и које у том циљу располажу и потребним оружјем. Сељак Томо Ракитничан из села Седларце у Срезу ђурђевачком на једном збору, позивајући сакупљене сељаке у борбу за слободну Хрватску, изјавио је да већ има 1.800 пушака, а да има оружја и у другим општинама.

Ове организације служе за заштиту зборова Мачековаца и уједно за онемогућавање зборова других партија, за разне провокације, за борбу против жандармерије, за нападе камењем на аутомобиле итд. Крајњи им је циљ устанак и ослобођење. Овакве организације нарочито су спроведене у Славонској Посавини и у Подравини. Постоји још на територији Савске и Приморске бановине, а нарочито у Лици, једна тајна војна организација, по систему „тројке“, са постојањем мањих и већих јединица, чета, батаљона и пукова. Назначени су већ и старешине, почев од каплара па до пуковника. Кадар претстављају студентске, спортске, скаутске и ватрогасне организације. Оружје долази наравно са стране.

Господе сенатори, убиство Краља Александра изазвало је, а то је можда најжалоснија појава у низу тих немилих догађаја, код наших сепаратиста нарочито расположење. Данас се сасвим отворено славе атентатори, певају се јавно песме у славу Павелићеве руке која уби српскога хајдука. У оном летку, који сам на почетку свога говора споменуо и који је 8 фебруара ове године растуран у Дубровнику, стоји: „Угледајте се на народне херој

Павелића и Перчевића који своје животе излагају за самосталност Хрватске. Живео хрватски краљ Мачек, живео др. Павелић, живела слободна Хрватска“.

Тако изгледају, господо, манифестације воље народне.

Поред ширења и развијања тог племенског сепаратизма упоредо се шири и развија још један: вал комунизма, који се, како је сам г. Министар унутрашњих дела у свом буџету изјавио, последње године јако развио у нашој земљи. Комунистички настројени елементи, по најновијој тактици, улазе у већ постојеће легалне и националне наше установе, да би ту вршили своју разорну акцију. Сваки немир, све сукобе и демонстрације партиско-политичке природе комунисти искоришћавају у своје комунистичке сврхе. Они стварају забуну у народу, шире лажне гласове, позивају народ да у масама учествује на зборовима првака из Удружене опозиције и на тај начин стварају у народу опште незадовољство са данашњим стањем у земљи, са социјалним и државним поретком, тражећи ново преуређење државе. Нажалост, може се констатовати, да су ти екстремни елементи и у српском и у хрватском и у словеначком делу југословенског народа надвладали оне умереније људе из опозиције. Јачање комунизма за последњу годину дана само је нов доказ о томе, да је то зло дошло као последица ослабљеног ауторитета власти у земљи. Колико је тај комунистичко-дефетистички вал захватио иначе раздражљиву масу нека утврде још ови податци. 4 јуна 1935 г. једна група од 400 сељака покушала је да поруши објекте управе рудника у Бору. Органи жандармерије интервеписали су, али је маса викала: „Доле бајонети!“, употребила штапове и испалила преко 30 револверских метака против жандармерије. Жандармерија је такође испалила 25 метака. Том приликом рањено је 6 сељака. Од жандарма такође 6.

6 јула 1935 год. Јозо Вукелић, жупник из Саборскога, срез Огулин, рекао је у напитом стању да још постоји хрватска круна, Срби је и немају, Живео Мачек, доле Краљ, доле Југославија. Још је рекао да је Мачек био зват у Београд и да му је стављен на расположење дворски воз, али он је ову понуду одбио, јер му је било „испод достојанства“.

Да се, господо, с тим није прекинуло и да се то понавља, ја ћу да кажем, да се ти догађаји нажалост настављају све до данашњег дана и није тачно оно што је г. Претседник Владе изјавио у овоме Дому „да је настало стишавање и да се ти догађаји више не дешавају“ па ћу навести још неке најновије случајеве.

У току месеца јануара ове године дошло је на више места до крвавих сукоба између сељака и жандамерије, тако у Метковићу и у Беранима. Извршено је више напада на возове на прузи Нова Капела-Батрина и Оријовац. У Смиљеву, Срез преспански, 19 јануара ове године одржао је Илија Тодоровић пред сакупљеним народом који је излазио из цркве следећи говор: „Не бојте се ништа, нама ће др. Мачек испословати самосталну македонску државу. Доле Југославија, живео Мачек, доле Србија и њени куфераши који су дошли у ове крајеве у опанцима а сада живе на народној и сељачкој хртеници, треба сваког демократу једног по једног убијати, који буде прелазео у ЈРЗ“. 23 јануара 1936 године око 400 сељака из села Бигренице, Срез Ћуприја, присвојили су државну

шуму у атару општине Сењске. Срески начелник који је изашао на лице места наредио је да се жандарми повуку, јер је увидео да су се сељаци спремили на отпор. Сељаци истог села 26 јануара напали су на општинску зграду, избацили су општинску управу и поставили нову 28 јануара. За време хапшења коловођа ових изгрета дошло је до сукоба између сељака и жандармерије. Том приликом погинула су два сељака. Месец дана доцније одигравају се у Загребу и у Шестинама 28 фебруара приликом прославе годишњице смрти Старчевићеве веома незгодни инциденти. Још пре тога датума дељени су летци у којима се позивају грађани да истакну заставе са црним флором, како би се показало, да је „идеја ствараоца хрватске народне мисли данас својина читавог хрватског народа“. На дан прославе одржан је реквијем у загребачкој катедрали, на коме је присуствовало 5000 људи. У катедрали су певали хрватску химну, после службе настале су велике демонстрације. Полиција је нападнута каменицама. Пред станом др. Мачека манифестанти су од стране др. Мачека поздрављени махањем руке. Полупани су сви прозори на кућама на којима нису истакнуте хрватске заставе. Разбијена су стакла на редакцији „Новости“. Разбијени су излози на „Југоштампи“, на Београдској задрузи, код Савеза српских земљорадничких задруга и на српској митрополији. За време демонстрације чули су се узвици: „Доле Југославија, слава Сибињским жртвама, доле крвави режим, доле Београд, доле полиција, доле жидови, живео Мачек, живео Павелић, живела слободна хрватска република и живели марсељски хероји“. (М. Драговић: А влада има друге извештаје, г. сенаторе!) До највеће гужве дошло је наравно пред Универзитетом. Студенти су напали полицију. Испалено је неколико револверских метака у ваздух, нашта је полиција потиснула студенте у зграду универзитета. На интервенцију ректора студенти су уз легитимацију пуштени. Том приликом утврдило се да је гро студената франковац и комуниста. По добивеној дозволи кренули су демонстранти 1 марта у Шестине да одрже на гробу Анте Старчевића помен. Поворка од 500 људи формирала се пред зградом бившег хрватског Сокола у Загребу и отишла наравно под хрватским заставама у Шестине. На гробу је одржано неколико говора. Последњи говорник харангирао је народ против пресуде изречене у Марсељу. Чули су се повици: „Слава Келеману“. Певала се песма: „Није Загреб југословенски, већ је Загреб усташки“. Догођаје је посматрао у цркви један агент полиције у потпуном миру. Кад га је неко препознао повикао је усред цркве, да се ту налази агент полиције. Маса га је хтела линчовати и ухватила га је пред самим олтаром где га је свега избола ножевима. Просула се крв пред самим олтаром Божијим.

Хтео сам овим конкретним случајевима да утврдим да је све до данашњег дана расположење у масама раздражљиво и бунтовно. Поставља се питање: Куда то води? Шта се хоће с тим сепаратизмом и докле он иде? Каже се да то ни Мачек не зна. Ја ћу вам доказати да он то зна, и да је баш противно истина. Од свих његових демантованих и недемантованих изјава ја ћу цитирати једну од последњих његових изјава од 20 јула 1935 године, када је изговорио ове речи: „Браћо, захваљујем вам. Молитвама деце наше, сузама мајки наших и крвљу синова својих извојевасмо барем то, да може-

мо дићи симбол наше Хрватске, нашу свету хрватску заставу. Устрпливошћу, народном слогом, народном непопустљивошћу, победићемо до конца, до онога што сви хоћемо, до наше слободне Хрватске“.

Наравно у гомили виђали су се и бивши хрватски соколи и соколице са својим униформама, маса је певала хрватске песме. Чуо се један узвик: Живела хрватска војска!, падали су и поклици, којима се вређа Краљ, династија и Оплепац. То потпуно стоји у складу са изјавом г. др. Мачека од 7 септембра 1928 године, када је изјавио, да државу треба поделити на 9 федеративних независних држава. Томе у прилог иде још једна изјава његовог курира и доглавника, то је г. Жига Шол, који је у Шапцу на једном збору изјавио, да се ми Србијанци варамо, да ће за случај рата војска моћи рачунати на Хрвате, јер треба знати „да ће милијуни хрватских бајонета бити против нас“.

Сви овде наведени примери за жаљење су. Али у исто време потврђују нашу тезу, да се под овим режимом развила дефетистичка акција и да су незредом масом овладали антидржавни елементи који је воде тако рећи у крајњу непомирљивост према држави. Удружили су се Франковци и Павелићевци са католичким свештенством и комунистима да руше ову државу каква је сада. Мачек није више господар ситуације, него Павелић и франковачка и емигрантска Хрватска, која као неки фантом живи сада у народу. И Мачек и Трумбић треба да знају, да их је овај вал преплавио. Та разорна акција дефетистичких елемената доводи до општег расула нашег унутрашњег живота и поретка. Стање се дакле није поправило и стално су још у току догађаји који систематски воде ка безвлашћу и неред у држави. На жалост је већ и војска предмет напада као последица политичке раздражености којом се систематски руши ауторитет власти. Све то доказује: да је угрожен ред, мир и безбедност грађана, да је омаловажена држава и њен суверенитет; да је створено уверење да се ово данашње државно уређење не може одржати и да је држава изнутра сасвим слаба; да је доказано у иностранству огромно незадовољство Хрвата и потреба за преуређењем државе у оваквим приликама; да је распиривана племенска и верска супротност и да је најзад створено у крајњој линији унутрашње расуло у земљи.

Последице овог изложеног стања у земљи показују се јасно. Имамо два фронта. Један фронт југословенских националиста који брани југословенску националну мисао и јединство народне целине и који се налази у дефанзиви. И онај други фронт дефетиста који руши југословенску националну идеју и ради стварајући аутономистичке, сепаратистичке и комунистичке покрете, на декомпозицији снага у народу, на рушењу ове државе каква је сада. Тај фронт дефетиста налази се у офанзиви.

На свима странама влада, као што видите, го-снодо сенатори, пометеност. Скоро сви друштвени слојеви обухваћени су као у некој општој психози тежњом за пуном демократијом. Политика демократске државе постала је данас најпопуларнија кризатица у дневним листовима и на зборовима првака опозиције. Али ни Удружена опозиција, ни Министри из кабинета г. Стојадиновића нису до данас били у стању да изнесу потпун план за реорганизацију целокупног јавног живота, изградњу установа и органа новог система, онаквог какав они зами-

шљају или прижељкују. Између Удружене опозиције и кабинета г. Стојадиновића постоји, међутим, сагласност а то је: све оно што је од шестог јануара до данас рађено и створено, треба рушити и на његово место проширити услове народног суверенитета. Само нам влада г. Стојадиновића још није рекла да ли је у стању и на који начин да моделише нову стварност и да проблем државе постави на сасвим нове основе и под другим условима.

Зашто би данашњи услови заједничког државног живота и заједничке националне свести били у сукобу са демократским тежњама народа — и то нам влада г. Стојадиновића није досад протумачила. И не слутећи, овако расположење у народу и толерирање такве психозе од стране државних власти, већ почиње да уништава све старе облике традиционалног народног живота. Претстоји нивелација грађанског друштва која се обара и претвара у гомилу партикуларистичких, регионалних и професионално одвојених особности, аутономија, националних индивидуалитета и стварање сељачке државе са пропагирањем аграрног колективизма по рецепту г. Драгољуба Јовановића. Све укупно загрева тежња за новим преуређењем државе. Да такво стање у држави мора изазвати велику забринутост код патриотског елемента и дубоку депримираност свих националних људи — то је извесно. Целокупно национално исправно грађанство трпи услед тога и морално и физички. Национално оријентисан човек данас, ја могу то отворено да кажем, не само што силно пати, већ не сме ни да каже да је националиста. Национално свестан Хrvat или Словенац не сме по неки пут да се појави ни на улици, бојећи се терора. Назвати се Југословеном — данас је постало депласирано.

Што се је такво стање у земљи могло створити и што је таква психоза могла захватити шире размере, то има свога узрока. Као закључак из напред изложених примера може се утврдити: да је опште стање у земљи данас неповољно, у извесним крајевима чак и рђаво; да је ауторитет државе и државних власти пао толико ниско да се о томе данас озбиљно не може говорити; да се у извесним крајевима земље већ озбиљно показују знаци безвлашћа и расула и да се у поновљеним нападима оружаних сељачких маса на државне власти јасно показују знаци бунта, што једнога дана може постати и веома опасно. Такво стање могло је настати само услед тога што органи државне власти нису имали јасно и несумњиво утврђену директиву, какво држање да заузму према тим појавама; што се и сама државна власт колебала у своме понашању између две обале, између чувања ауторитета државе и толико рекламиране тежње за пуном демократијом немајући одређен јасан правац у вођењу опште државне и националне политике. Те сепаратистички настројене масе у народу нису у основи револуционарне. Има пуно и пуно честитих и национално исправних хрватских и словеначких сељака. Само их треба извући испод утицаја данашњих њихових вођа и демагошких провокатора. Ја сам уверен да чим се унутрашње политичке прилике среде, чим се загарантује важност земаљским законима и поврати ауторитет државе и државне власти, ове сељачке масе напустиће ту оријентацију.

Да се у тој тежњи већ изгубило свако мерило, то је извесно. Благодарени агитацији и несметаној политичкој пропаганди неких заиста несавесних политичара, делови наше нације почињу да се одељују

једни од других тако, да нестаје унутрашње везе између јединки у оквиру једног истог циља и интереса јединствене државне целине. У том духовном растројству, које је захватило наш свет, не види се, не осећа се, не уздиже се изнад свих и свега јака држава, као једина механична и духовна спона између свих делова јединственог југословенског народа.

То осећање за јаком државом и духовном споном свих крајева и свих делова нације није данас у нашем колективу. Није у заједничкој свести. Изгледа да се чак удаљавамо од тога колектива и да се изазивају противности између једнаких делова и државне целине. Тако се не може изградити јака држава и ојачати њена моћ.

Оградити се од колективног средишта националних тежњи, изгубити заједнички национални идеал, тежити ка сепаратистичком појачавању локалних, племенских или верских преимућстава и кретати се у своме развоју само и једино имајући пред очима тај свој посебни индивидуалитет на штету целине — то значи изгубити видик и фиксно средиште општег заједничког стремљења. Између владе г. Стојадиновића и Удружене опозиције постоји један пакт о ненападању, то ми видимо и они се међусобно толерирају. Али то су можда једини савезници на свету, које не везује уговор и који, сваки на своју страну, лута некуд незнано куд и без јасног видика.

Ми хоћемо да знамо шта је њихов циљ, докле он иде и у ком правцу се развија њихов стратешки план.

Све док то јасно и коначно не утврдимо, не можемо поћи за њима и сматрамо, да је баш услед тога колебања и неодређености у вођењу државне и националне политике настала у народу општа дезоријентација, једно духовно расуло и један вал дефетизма.

Господо сенатори, пламен дефетизма убачен је у земљу. Ако га испустимо из шака, он ће и даље горети и запалити земљу. А једном испуштен пламен никад се не гаси.

Сенату је дужност, да га задржи, и ми ћемо га задржати најбоље и најпоузданије, онда, кад останемо на линији југословенске националне идеје, као највишем духовном успону нашег историјског развитака и постигнутих националних идеала.

Зато ћу гласати за извештај већине Финансијског одбора. (Опште одобравање и плескање.)

Потпредседник др. Урош Круљ: Господо, дајем одмор од 10 минута.

Седница је прекинута у 12.05 часова.

ПОСЛЕ ОДМОРА

Потпредседник др. Урош Круљ: Настављамо седницу. Реч има г. Војислав Протић.

Војислав Протић: Господо сенатори, укупна дебата јуче и данас у главном се своди на изјаве о југословенском национализму и на сукобе које тобож тај југословенски национализам изазива у односу на нашу браћу Хрвате, о незадовољству наше браће Хрвата, о тако званом хрватском питању. Господо, говорило се о томе доста, да не кажем превише, и ја не мислим да у том правцу нешто даље допуњујем и објашњавам. Хоћу да речем да сам овом приликом, мада о хрватском питању имам од раније своје префињено гледиште, дошао и до једног новог закључка. Дошао сам до закључка, господо сенатори, да је, како мени изгледа, решење хрватског питања лакше по његовој суштини него по томе како и с ки-

ме треба да се приступи неком разговору, неком погађању, ако то питање треба и може уопште неким погађањем да се решава. Господо, ја сам учио у току јучерашње и данашње дебате, да се овде са стране браће Хрвата, који су у овом Високом дому, појавило у главном неких 8 мишљења. Ако идемо редом, наравно уочавајући јасно и оно што се ван овога Дома збива, говори и пише на зборовима и у штампи, у толико у колико је она слободна, ја сам констатовао, да то незадовољство браће Хрвата са овом државом, које би требало некаквим споразумевањем да се отклони, најлакше би могли да отклонимо споразумом са нашим уваженим другом Иванишевићем. Али господо, Грга Анђелиновић наш уважени колега, он је мало тежи и ако тако поступно идемо и дођемо на колегу Шуперину са којим не знам како би га уопште решили, заустављамо се на Вилдеру, који је кад се правно Видовдански Устав са својим пријатељима захтевао да се Видовдански Устав од корица до корица прими, јер ако то не буде од Устава ништа бити неће. Господо, Вилдер ако се на неки начин не споразуме са г. Претседником владе, остаје једна тешкоћа у решавању овога питања. Но Мачек је још тежи, јер ми до данас нисмо чули шта тај човек хоће и како он гледа на решење тога питања.

Но, господо, да би се компликованост и тешкоћа решења овога питања путем разговарања и споразумевања и погађања са разним хрватским претставницима боље претставила, ја не могу да пропустим а да не кажем, да има иза Мачека и других људи, који су по своме схватању још и даље од Мачека. Примера ради да наведем др. Анту Трумбића, једнога од твораца темеља, на којима је изграђена ова држава.

Идући тако даље, ми би могли чак да се запитамо, да ли није потребно, господо сенатори, да се споразумемо и са оним другим Павелићем, који је преко границе и нешто друго поручује. И, осмотривши тако ту поступност, ми долазимо до закључка да је боље не улазити у то питање онако како ти људи говоре, већ се задржати на овоме, што имамо бранити, имамо остати на основи, на којој ова држава данас постоји, а то је чисто југословенски унитаризам.

Наравно кад кажем да је боље не упуштати се у та накнадна погађања, да је боље задржати се на овоме што имамо, ја тиме нећу да се сложим с тиме да тај југословенски национализам који треба да буде духовни, морални основ ове државе, треба да буде натурен, треба да буде физичком силом државе брањен, треба да се ради тога иде у незакоње, јер, откако у јужним крајевима наше земље 16 година делам, ја сам као југословенски националиста радио само тако, да југословенски национализам слободним убеђивањем са апостолском искреношћу и упорношћу уносим у душу народа.

И ја сам, господо сенатори, — лека ми се не замери нескромност — прилично успеха тада имао, а они, који су желели то да спрече, ишли су у прилог томе успеху. Током времена имао сам да искусим приговоре, да смо ми југословенски националисти у Јужној Србији — најблаже речено подозриви, а службено речено да смо антидржавни. Ми смо то, господо, подносили са уверењем, да у Јужној Србији, у томе нашем, после пет вековног ropства заосталом крају, нема друге, боље, корисније, реалније солуције за обезбеђење просперитета тога краја, да он дође на степен висине других крајева, него солуције

која је нађена у овој јединственој држави, која има своју основу у југословенском национализму.

Нема, господо, македонског сељака, који би нам икада замерио, што смо му говорили, да може срећно да живи само у јединственој држави, јер само укупним и заједничким народним снагама може се та провинција, која је заостала за 500 година, подићи на онај ниво, на који су подигнути наши други северни напреднији крајеви.

Господо, ја сам мало пре нагласио, да је доста речено о томе југословенском национализму. Изражене су и „за” и „против” владине политике мисли у односу на тај југословенски национализам. Ја нисам мислио да говорим о томе, јер је о томе доста речено, да нисам био изазван речју мога претходника г. Поповића који је цитирао онај случај у селу Смиљеву где су се неки антидржавни, незгодни поклици чули. Можда, господо сенатори, има и таквих случајева — ја нисам чуо за њих — и ако тамо, на терену будно пратим сваку акцију, но ја сам чуо да се приписује и многим лојалним људима таква једна антидржавна акција, али, ако је то тако у истини било, не може томе бити крив југословенски национализам, не може томе бити крива унитарна југословенска држава, већ само може бити криво оно зло од кога, у главном, и потиче оно незадовољство међу Хрватима и не само њихово незадовољство, него и читавог нашег народа, а то је рђава управа у томе крају.

Отсуство једне уређене администрације, отсуство једне воље, да се једном пређе ка једном одлучном, смишљеном, поштену и државничком раду, да се решавају они проблеми који су материјална основа и хрватског и српског и словеначког незадовољства; то је до данас недостајало.

Господо, у јужном делу државе народ тешко живи, али је он добар, послушан, и ако будемо са њим аступали законито, правично, братски и југословенски, он ће — како рече мој претходник — да постане кичма Југославије у будућности.

Кад сам већ ту, ја нисам могао да не бацам бар један осврт на ону реч, да је разлаз међу нама Србима и Хрватима толики, да, ако се не можемо споразумети, треба им признати и право да изиђу из ове земље. То је, господо сенатори, толико крушно али без размисљања речено, да нисам могао да пређем преко тога, а да то не осудим.

Господо, ми морамо да имамо сазнања, ми и Хрвати, да не можемо из ове државе. Морамо имати сазнања да су 18 година заједнички проведених једна стварност, и да грешке једне владе или једне политике или једне партије не могу да буду правни, морални и материјални разлог да растуримо оно, што већ имамо. Ми морамо да будемо свесни, да се не може замислити у будућности ни материјална, ни културна ни национална сигурност ни Срба, ни Хрвата, ни Словенаца, ако ма у колико ову нашу заједничку кућу нарушимо. И када, господо сенатори, може отуда још да се каже, оно што се и ишине и објављује, да Мачек једнога дана може да нас позове да се поново вратимо за зелени сто, и кад се то и овде каже, онда ја, господо сенатори, морам са жаљењем да изјавим, да Влади којој сам изјавио приликом прошлогодишње буџетске дебате пуно поверење, у овој прилици већ с тога разлога не могу да укажем ону пуно веру и готовост да је помажем, како сам досада чинио.

Господо сенатори, ми смо, као што сам рекао, третирали пуно ствари у овој дебати, али, како ми

изгледа, нисмо ни додирнули оно главно питање, оно питање о коме се ради. Ми смо то само узгред додиривали, и како је кад коме било згодно, пишнули, па оставили, обишли питање о томе: постоји ли или не код изгласавања буџета и Финансијског закона какав сукоб и у чему између Сената и Краљевске владе, и како ми треба да се одлучимо, и како тај сукоб треба да решимо. Господо, реч је о томе: Влада, кроз амандмане, тражи извесна овлашћења. Финансијски одбор овога Дома одбија та овлашћења. Поставља се један сукоб, и на нама је, пленуму, да тај сукоб решимо својом јасном, мотивисаном, аргументованом речју, да се види и зна зашто смо овако или онако ствар решили.

Господо, да бих у својој аргументацији био у бедљивији, ја морам, пре но што уђем у меритум саме ствари, да пођем мало уназад, да вас потсетим на нешто што је претходило самом постављању тога питања пред нас. Морам да вас потсетим на онај моменат, када је Краљевска влада прошле буџетске дебате изашла пред нас с изјавом: да је она дошла да ликвидира стање створено петомажским изборима; да је дошла да спроведе једну политику постепености за прелаз на један демократски, либералан, парламентарни режим. Ја сам то нотирао, јер је то, као што ћете видети, у тесној вези са питањем: можемо ли се ми одлучити да Влади, која обећава демократске слободе дамо или одбијемо оно што она од нас тражи, односно примимо или одбијемо оно што јој је Финансијски одбор одбио.

Господо, Краљевска влада — ја нећу да се упуштам у то како је то ушло у Финансијски закон; то не би било ни парламентарно, ни у реду — унела је у Финансијски закон извесне одредбе, и управо у очи дана упућења Финансијског закона у овај високи Дом, већ је почело да се говори о томе: да су ти амандмани такве природе, да је питање, да ли ће Сенат моћи да их прихвати. А као реакцију на тако постављено питање, на тако изнету сумњу, ми смо могли, с времена на време, у току два дана, да читам у штампи, кроз цензуру, да се изражава сумња у став Сената када он приступи одлучивању о буџету, па и о Финансијском закону. Истичало се, не скривено, него видно, да се у Сенату очекује један тобож реакционарни став, у сврху да се заустави онај ход демократије који је Краљевска влада у својој декларацији изнела и обележила, и ка коме могла да ми каже да то није њено дело, обзнањена је мимо цензуре, која Краљевској влади даје могућности да отклони публикацију сваке оне ствари, којом би се, ако се Краљевска влада с тим не слаже, ударало на част овога Дома.

И, господо, ја сам сматрао за потребно да то нагласим ради тога да се не изненађује по неко, што ова питања, која налажу пуно објективност при одлучивању, ипак на жалост, не нашом кривицом, мора да се разматрају у једној мало узбуђенијој атмосфери него што је то обично у овом Дому, Хтео сам да кажем, да пре него што је овај високи Дом, било кроз Финансијски одбор, било на који други начин дао објавити односно сазнати, што мисли о тим амандманима, да се још тада покушало да се у јавности овај Дом осумњичи као упориште реакције, као дом који је сметња г. др. Стојадиновићу да спроведе оне лепе намере на којима смо му у своје време честитали. Господо, то је тај први моменат за који сам сматрао за потребно да га нагласим, а сада да вас не бих сувине замарао непотребним стварима, ја хоћу

да уђем у саму суштину питања које се пред нас поставља и са формалне и са материјалне стране. Са материјалне стране ради се о томе да је Краљевска влада — излишно је да цитирам прописе, — ја начелно наглашавам, да је Краљевска влада тражила — како што рекох и малопре — извесна овлашћења, и да је Финансијски одбор та овлашћења у своме предлогу Влади одбио.

Господо, протура се вест да Сенат, без обзира на то што је Финансијски одбор такве измене Финансијског закона учинио, да Сенат без обзира на то, а с обзиром на неке тешке последице, треба да прими неизмењен Финансијски закон.

Господо, иде се толико далеко да се контестира компетенција овом високом Дому, да у оцени тога питања анблок одбаци оно што је Финансијски одбор предложио и да оспори оно што је Скупштина већ једном у своје време примила.

Господо, ја као правник сматрам да није ни потребно да доказујем, да је наше уставно право, да се упустимо у оцену овог питања са материјалне и са формалне стране. Али, господо, ја хоћу да учиним концесију моме уваженом колеги г. Симоновићу, да уопште не улазим у ону страну питања, да ли Сенат има буџетско право, или не. Ја хоћу да се осврнем на онај други моменат: око кога је мој колега потпуно обишао, онај моменат: да ли или не Сенат има право да испитује законитост других закона, да их прими или одбаци, какав је случај овде.

Господо, ми нисмо криви, што је Краљевска влада за Финансијски закон везала онај закон, који није Финансијски закон. Измене на које се односи предлог Финансијског одбора, нису измене по својој правној и материјалној суштини, које улазе у биће и у садржај правног појма Финансијског закона као таквог. То су измене којима се спречава дозвољено или недозвољено, либерална или реакционарна измена Закона о општинама и других политичких закона, код којих је наша компетенција ван дискусије.

Господо, шта је овде у ствари? Шта је то влада тражила, и шта је то Финансијски одбор морао одбити? Влада је тражила, — ја нећу да се бавим свим ситним стварима, преко којих је требало и одбор да пређе, — тражила је овлашћење да Министар унутрашњих дела, — не сећам се тачно, у сагласности или без сагласности са Министарским саветом, — може да измени извесне прописе закона о општинама, тако, да тиме зароби општинску самоуправу. Неко ће да ми приговори, да се то тако морало радити са извесних разлога, преко или доле, али овде је реч о принципи, реч је о суштини онога што се тражи. Реч је о томе, да ли то што се тражи, одговара оним изјавама Краљевске владе да она иде либерализму и демократизму.

Тражи се таква измена општинског закона, по којој ће управна власт мимо већ утврђену сталност, ту сталност осигураних чиновника у општинама укинути или суспендовати.

Ја, који сам у јужним крајевима наше земље за 16 година искусно на сваком, било посланичким, било општинским, било обласним изборима, шта значи то заробљивање општинске самоуправе, ја сам у том захтеву, да се та општинска самоуправа укине у овом правцу и у том делу, видео намеру да се кроз тако измењени закон омогући спровођење онога, што је и раније било, и против чега сви сложио овде устајемо. (Министар без портфела др. Михо Крек: У самоуправу се не дира!).

Г. Министар ми је учинио лепу услугу што ме је упутио да ову ствар још боље прецизирам. Господо сенатори, ту није реч о самоуправи. Ради се о томе да у једној општини постоји један човек као чиновник, који по Закону о општинама, према § 85 у вези са прописима Банске управе донетог статута ужива сталност. Предлаже се кроз амандман да се та сталност може укинути, кад управна власт нађе да су важни државни интереси у питању, да може отпустити тога чиновника кад нађе да су важни државни интереси у питању. Ја питам какви су то важни државни интереси, који могу да се нађу код једног општинског хаџе. Ја питам да ли закон општи казнени, да ли закон о општинама, да ли и Закон о заштити државе нису довољна гаранција да се један незгодан хаџа уклони? Шта се хоће? Хоће се законско овлашћење да се може свако, кад то годи средњом начелнику, уклонити са места где је. Господо сенатори, ја код одлучивања о томе, да ли да од овог стварамо крушно или ситно питање, да ли да пређемо преко тога, или да се сложимо са некима, који кажу да је нешто страшно ако ова влада падне, нисам изгубио из вида још једну чињеницу, већ сам имао у виду, да ћемо, ако допустимо да и начелник може разрешавати овако од дужности са правом на пензију, како то пише у мандману, да ћемо ми убрзо да створимо једну трку код општинске самоуправе и код државне управе: где ће пре и више пензионера да се направи. (Узвици: Врло добро!). Но, на страну питање о пензији, није сад реч о томе, већ је реч о томе, што има да следује из тога ако примимо оно што влада тражи, а одбацимо оно што је одбор решио.

О томе је реч. Ја нисам могао да сматрам да је ту једна ситна ствар у питању, ја нисам могао да верујем да и ова Влада која овакву одредбу предлаже, неће одредбу употребити у томе циљу да у своје изборне и партијске сврхе створи нама пензионере у општинама, исто тако као што су претходне владе створиле једну легију државних пензионера чије пензије толико терете државни буџет са преко једне милијарде динара. Господо, рећи ће неко: Па не заслужује та ствар толико оштрине, толико убеђивања! Али ја, господо, онда постављам ово питање: ако се зблиља намећу евентуалности или могућност да влада дође у неке неприлике, ако би ми евентуално изгласали оно што тражи извештај већине Финансијског одбора, ја, господо, питам зашто Краљевска влада, која каже да је демократска влада, неће да уђе овако у меритум ове ствари, па да каже: ми смо мислили да треба да буде тако, али пошто не може да се нађе солуција, не мора тако да буде. Зашто Краљевска влада инсистира да то прође и зашто Краљевска влада инсистира да то буде баш у овом дому. Зашто, господо, ми код овога питања да не уђемо у све то што се крије иза тога, и што се жели да постигне са тим. Господо, пре свега не стоји по мојој оцени да ће из евентуалног одбијања онога што влада тражи, произаћи владина криза. Ми радимо и дању и ноћу да створимо могућност да овај Финансијски закон, у томе делу исправљен, буде враћен Народној скупштини. Приговара нам се на то: ми не желимо да идемо тамо пред онаку Скупштину! Господо, ми нисмо дужни да идемо тамо да вас чувамо. (Смех). Наша је дужност да проценимо да ли можемо, кад ви проведете демократизам, само да примимо те измене нама предложене (Тако је!). Зашто, господо, да се та влада заклања за наш образ, да добије тим путем и поверење Сената, и да нас натера

да прогутamo оно, због чега не можемо да изађемо пред народ, ако смо прави демократи? (Усклици: Тако је!) Нека, господе, ова влада врати ту ствар у Скупштину. Верујем да она има ауторитета у овој Скупштини да то спроведе. Ја се питам да ли ће и скупштинска владина већина и она скупштинска опозиција имати и образа и куражи да гласа против овога, што је предложио наш Финансијски одбор у својој већини, а што сведочи само о томе, да овај Дом мора народу да да могућност, да у наредним изборима сви слободно гласају. (Гласови: Тако је!)

Господе, ако би се догодила и та случајност, да ова влада евентуално падне због тога... (Милутин Драговић: Не би било ништа зло!) Господе, ја нећу да улазим у ту ствар, ја хоћу да се вратим на основну тачку: можемо ли ми сенатори, овај високи Дом, да примимо од владе снај предлог, где се народна слобода ограничава, када се саглашавамо у томе, да све зло у овој земљи потиче од тога, што до сада нигде није могао слободан народни глас да се чује. Господе, ја не знам да ли имам још права да говорим, мислим да сам био довољно прецизан у излагању. Ради се о томе, да влада тражи од нас један реакционарни закон, да настоји да то добије у овом Дому. Наша дужност је да сачувамо част овога Дома и наша је дужност да свој одбор, који је предлог поднео, и који је дубоко мислио, не дезавуишемо. Ја гласам за предлог Финансијског одбора. (Вурно одобравање).

Потпретседник др. Урош Круљ: Има реч сенатор г. Пајо Обрадовић.

Пајо Обрадовић: Господе сенатори, ја немам довољно снаге да се у овако елитном друштву интелектуалаца и матадора нашег живота политичког упуштам у теоретску расправу с којом бих образложио зашто и какав је ових говора у прилог извештаја већине Финансијског одбора устајем да правдам што ћу гласати за предлог мањине и за буџет ан блек онако како га је изгласала Народна скупштина — дакле скупа са овлашћењима изнесеним у Финансијском закону. Ове године види се атмосфера је тешка те не могу да будем шаљив као што сам прије био.

Своје схватање о праву буџетирања и односу у том правцу Сената према Народној скупштини казао сам у буџетској расправи у 1933 години. Није пуљно да то опет понављам. Оно се слаже потпуно с оним што је рекао г. сенатор Симоновић. Влада није парламентарна и одговорна је Круни односно Кр. намесништву. Ако Краљевско намесништво, коме је на челу Његово Краљевско Височанство Кнез Павле Карађорђевић — као онај у кога је Блаженопочивши Велики Краљ имао поверење највеће и тестирао му бригу за младог Краља и своју Краљевску породицу, а поврх ње и бригу за народ и државу — има у њу поверење, ја мислим да немам право да јој као именовани сенатор повјерење ускраћујем.

То је разлог први и највећи и кад сам то утврдио прелазим и на онај, који је за ме био одлучан све и да нијесам Краљев сенатор. Не би био ни говорио да ми прекјуче један поштовани друг, чујући да ћу гласати за буџет, не рече да сам издајник. Нијесам издајник и с тога ћу и овај други разлог казати. Да ми се ово није рекло неби ни говорио у овој расправи. Али овако морам да вратим за милушу драгушу.

Не знам да ли ће тај разлог бити мјеродаван и за остале. Јер ја не уображавам да имам снаге да овдје кога капацитирам и не наводим га стога да капацитирам. Казујем га стога да докажем, да не гла-

сам као мамелук ни за то, да из тог извучем какву личну корист. Јесенас се није знало да ће доћи до оваквог закључка Финансијског одбора, а ја сам се још јесенас с већином клуба сенатора разишао у схватањима.

Господе сенатори, ја сам прочитао интерпелацију и чуо сам образложење из уста поштованог нашег другог сенатора г. Јове Бањанина. Због негдањег интимитета и моје љубави према њему и дубоког мог поштовања његове исправне прошлости мени је жао што не могу узга њ. И нека ми због овог мог поштовања и љубави опрости што кажем, да ми је жао што он вуче гвожђе из ватре, коју су можда други и можда због сасвим других разлога него су његови, распирили.

Чуо сам разлоге господе, која су бранила предлог Финансијског одбора. Из свега сам чуо као главни приговор Влади да је она изневјерила своју дану ријеч у декларацији и да је забраздила правцем по ком ће се југословенска и унитаристичка мисао сломити. Ја то мишљење не дијелим. Сувише мислим да ова Влада и њезин курс и њезине методе настоје да спасу од ње оно што се најбоље и највише спаси да.

Господе сенатори, осим за божанску и математску нема апсолутно критерија: за никакву другу истину. Па ако има људи чак и тако настраших да не признају и божанску, дозволите ми да својом малом сеоском памети не признам апсолутан критериј и за догме политичке. Политика је чиста вјештина могућности. И пошто мора да рачуна с подлогом психолошким, с менталитетом, навикама и духовном снагом народа у ком се примјењује, мора у њој извјесна па и најспасоноснија истина за добро народно и државно да осцилира и маневрише све догле док не израсте и не нарасте толика да постане догма и максима, коју народ ако не сав, али огромном већином, признаје.

И по мом схватању, а не само по схватању оних, који га за се монополишу, југословенство је и за народ и за државу најспасоносније.

И пошто то вјерујем, ја сам Југословен. Али југословенство има своје нијансе и ми га сви не схватамо једнако. Једни кажу да је оно брисање српства, хрватства и словенства. Други кажу да у њему може остати живо и српство, и хрватство, и словенство. Ја сам за ово друго био вазда и због објективног и због практичног разлога. Моја прапраунучад можда ће да израсту догле да у југословенству српство забораве... Дозвољавам, али не јамчим. Констатујем да га ја заборавити не могу и да немам снаге да га се одречем. И ако је ко књижио да га се одрећи могу, нека то брине.

Као сваки Југословен ја сам фанатик за истину да су Срби, Хрвати и Словенци један народ. Али се поносим што сам Србин и нећу да престанем бити Србин. Нека ми се дозволи да се послужим примјером, у ком сам много мање осјетљив. Све исто као што нећу да престанем да будем не само Обрадовић и Личанин него ни „поп Пајо“, нећу да као Југословен престанем бити Србин. За „попа Пају“ и сада, када сам прото Пајо, вежу ме најдраже успомене младости и пуни израз животне енергије, која је некада без минуте сна могла по 96 часова да издржи јашући на коњу од села до села по оној врлети, да капацитира народ за борбу за политичку еманципацију. И сад кад сам овако стар прото постао није потребно да господи сенаторима докажујем да ми се чини кад бих с „поп Пајом“ раскретио, да бих остао

некако шукаст и бакрљав не само телом већ и у срцу.

Као што видите ја не идем на дно живота народног да правдам овако Југословенство, и много сам непосреднији и искренији него наши поштовани друг г. сенатор Ђорђевић. Кроз призму овог интимног личног мог случаја постављену са стаклом за јако повећавање посматрајте националну идеологију и племенски осјећај широких слојева народа. Остао сам код себе, јер кад бих захваћао примјере из дубине и директно одоздо и српске и хрватске могао бих упозорити на случајеве врло драстичне. Ја живим доље на дну и свакако ћете ми вјеровати да бих могао бацити пред вас прегршт класичних примјера.

Знају то и они који су интегралци највећи, само неће да признају. За примјер у какво се све рухо због оваког схваћања југословенство мара облачити да за се капацитира, рећи ћу вам што сам чуо како један Југословен соли памет једном Србину који се револтира да буде Југословен.

— Знаш, брате, како ти то дође; ево да ти разложим: био је један честити богат трговац који је дигао шегрта из сиротиње и направио га калфом и дао му добру плаћу и држао га као сина рођеног. Након неколико година с оно новца, што је заштедео, отишао је и отворио своју радњу и почео конкуренцијом да отимље муштерије. Зове га газда и вели му лијено: мој синко, градиш штету и мени и себи, мај се тога остави и држи цијене какве су код мене. Неће. Зове га и други пут. Опет неће — е кад нећеш причекај па ћеш видјети. И наравно, пошто је јаки газда и има откуда да за неко вријеме изгуби, спустио је цијене далеко испод цијене калфине. Изгуби у томе око 50.000 али калфи је дућан пронао и газда је оставши сам опет дигао цијене и сву штету накнадио. Ето видиш, тако ти дође и то југословенство. Срби су јачи и имаду и цара Душана, и цара Лазу, и Краљевића Марка, и Карађорђа. То се не да изгубити, па ће остати и у југословенству. Остали толико немају и утопиће се у југословенству. Онда ће твој праунук опет моћи бити Србин без ичијег зановјетања.

Ја сам био запањен не само због начина каквим се сугерише, већ и због погријешног рачуна да то Хрвати не знају. А они знаду врло добро — и те како врло добро — шта је некад значило и Илирство и Југословенство кад је било искључиво у њиховим рукама. За ере оног Југословенства ми смо Срби позивани чак и на вјерску унију, и знам добро како је пок. горњокарловачки владика Теофан Живковић на тај позив одговорио својом Духовском бесједом. Наш драги и поштовани друг г. Пуцел јуче је с неким насладом као да нам неку тајну открива акцендовао тријалистичке тежње др. Корочеца. А међутим је ово југословенство рачунало с капом монархије. И сам Бог знаде куда би нас одвело кад би свачију утробу изврнули.

Лудо је жмирити и себе заваравати. Стога сам навео и свој лични примјер. Ако сам и ја, који сам силом прилика прошао каријеру политичку кроз све степеннице, за које народ даје овласт и повјерење: и ону општинског одборника и жупанијског скупштинара и посланика на бившем Хрватском сабору и делегата на заједничком сабору Угарско-хрватском и најзад повјерењем и вољом великог владара и носиоца наше националне мисли, Краља који је за њу постао Мученик, доспео да постанем сенатор, волио да као Југословен останем Србин, — онда вас молим, господо сенатори, да вагнете и да пресудите може ли

се југословенство широким и неуким народним сељачким слојевима декретирати у таквој форми да оно буде негација и српства и хрватства и словенства и да брише из душе народне све свијетле и сјајне успомене, које је свако племе сваком свом члану улило у душу и с њима ју проткало, тако да чупати их из душе значи изводити једну операцију, код које треба за анатомски стол дебелијем кајишима узети?

Нажалост, неки су мислили, да може и да треба. И мада се је највећи и најпожртвованији носилац југословенске мисли и чувар јединства народног и државног за њу ангажовао свом снагом свога духа и свом одлучношћу своје воље лих у облику и правцу да је сваки добар и исправан Србин, Хрват и Словенац уједно и добар Југословен, па дао и својој војсци знакове тог унитаристичког народног и државног југословенства, не дирајући интимитете душе племенске и не чупајући их из ње да се не изазивају реакција и болни трзаји, нашла се група људи политичких, која је хтјела да Југословенство не само пропагира у облику као да је оно брисање сваких племенских успомена и потпуно брисање имена племенских већ и да га одмах народу као таквог наметне. И сасвим дошљедно томе — која је тражила и брисање сваке могућности да свако племе добије неку бар најелементарнију гаранцију у унутарњем уређењу државном, да ће се на свом огњишту у границама интереса државног и народног јединства моћи од свачије препотенције сачувати.

Регрутована једним дијелом из редова из којих су расириване страсти партијско-политичке, и који су помогли 27 и 28-ме године да се Хрвати одбију од Београда и који су, искоришћујући у своје партијске сврхе ону несрећу и срамоту народну од 1928 године, раздражили били чак и Србе против Београда и Србије с паролама да Србијанци отимљу и насушни крух нашим људима, ова је група у најблажем облику речено била неподесна да проводи шестојануарску политику и политику коју је инаугурисао велики и непрежаљени наш Краљ. Већ чим су ушли у сарадњу у парламент од 1931 године народ је осјетио да је то погрјешно. Хрвати су се слабо одазвали код избора, осјећајући да су им руке сипете да би рају оне у које повјерење имају. Али се ни Срби нијесу одазвали свуда довољно, а одазвали су се да докажу да сам народ није крив био за 1927 и 1928 год. већ да је његово повјерење злоупотребљено, па им је било стало да докажу да су се десолидарисали са политиком од 1928 године, а сврх свега и највише због тога да докажу да је њихова оданост великом Краљу неприкосновена и да је остала интактна иза свих ексцеса оних који су њихово повјерење злоупотребљили.

Нажалост из тога нико није извукао никакву науку. И пошто није, створио се је већ скоро одмах на почетку новог парламентарно-политичког живота под вођством ове групе читав фронт, који је хтео да добије вођство и нао за леђа шефу владе Маринковићу, баш у вријеме кад је министар вањских послова имао да посвршава крупне послове у иностранству у интересу државе, а без мрве једне скрупуле смета ли му, ако у том часу нема углед неоптерећен неповјерењем код куће.

Сви ми знамо за даљење пошљедице. Дошла је иза владе Маринковићеве Српкићева па онда Узунковићева Влада. За обе ове владе и ако су пропали напори да ова група добије званично и формално вођство, она је искоришћујући суревњивост овдани-

њих амбиција и до уклана несретну неслогу овамошњих политичара због старе политичке припадности, знала да се као језичац на ваги политичкој наметне као арбитер за крајеве, који су били најосетљивији и најнезадовољнији, у којима је племенска осјетљивост и суревљивост најболнија и у којима је нагло расла струја чак и за борбу у правцу пуне државо-правне самосталности.

Увјеривши овдје све и свакога да је она индисциплинабилна и једина, која је кадра да буде конструктивна и да је једино најинтегралније Југословенство успјешан и брз лијек од наше племенске болести и штетних аспирација, она је искоришћујући свој парламентарни положај и положај Владе успјела да капацитира, да јој се онамошњи живот и политички и културни и економски прецупи не само под контролу него и под неприкосновено туторство.

И кад јој је то препуштено, ето среће да је пропагирајући интегрално југословенство примјењивала правду и штитила равноправност грађанску. Ето среће да је дозвољавала да се уважава воља нарочна, бар на подручју оних најелементарнијих облика грађанског живота његовог, који се највише тичу коже његове и према томе имаду највише уплив на задовољство његово. Можда би се поднијело и овакво југословенство без зла највећег које нас је снашло.

Али народна се воља није уважавала, а поједини су грађани били проскрибовани и што по Нијемац вели „фогел-фрај“ за свако насиље од стране власти ако нијесу давали гаранцију да су за посланика поуздани код идућег избора. С друге стране уживали су највећу и потпуну заштиту оних, који су били за посланика поуздани па макар не сједили или сједили за вратом народу. Они који су били главни кортеси били су просто имуни за одговорност, макар какву починили кривицу. Већином брзојавно премјештани су чиновници и учитељи, и без мрве једне скрупуле убијала им се тим недужна породица. Вршене су рокаде између чиновника општинских и дугара и прогоњени непоуздани да дођу поуздани. Напросто рађена су свака чуда и поборе и разагнали су све који нијесу били за њ.

Немојте помислити, господо сенатори, да то говорим онако насумце и без основа. Камо среће да лажем. Мање би била штетна моја лаж, него јадна истина. Из самих срезова грачачког и лапачког ја вам могу пружити за то тешке доказе и кад би било времена ви бисте се каменили од чуда. Од она два среза, који су могли бити и за Југословенство и за конструктивну политику најпоузданији, створен је прави пакао. Макар су у највећем броју који се је могао очекивати изашли били на избор 1931 године, па касније сви били постали чланови странке ЈРСД и паравно ЈНС, група која није била за посланика већ је гласала за мене већином, која је брисана фалсификатима, била је напросто проскрибована. Ја сам био готов да полудим; вапили су за помоћ и ја им помоћи нијесам могао. Макар сам давао информације и сугестије и подносио предлоге и тужбе, и постављао захтјеве из чисте нужде да народ не изгуби вјеру у правду и да се не отме у опозицију најекстремнију и не сручи онамо куд је најгоре. У ниједном Министарству нијесам могао наћи одазива, и изим јединог г. Боже Максимовића, министра правде, моја суза нигдје није нашла родитеља да је убрише. У варљивом увјерењу да политички уплив групе не може бити толико јак да не смије ништа ни бан ни Министар унутрашњих послова а након узалудног доказивања и шефовима Владе, који су ме

саслушавали а ништа нису чинили да се људи не прогоне, ја сам нао у невољу да сам се свадио и с онима с којима се никад нијесам мислио свадити. Нијесам вјеровао ни том што су ме слали да капацитирам претставника групе у главном одбору странке. Кушао сам и то; и чувши лијепу ријеч још сам се већма уживио у заблуду да је немогуће да је он за то крив. Међутим су били криви и он и група чији је био експонент. Ја то нијесам знао, чак ни онда кад сам код господина Крамера доживио неуспјех. Мислио сам да су то само све заврзламе и изговор и кад сам тек касније јасно видно где је разлог за неуспјех, било ми је жао да сам учинио неправду оном који није био крив, јер под притиском овог партијско-политичког односа и погодбе, да група ради шта хоће у оним бановинама које је за се резервисала, није ништа ни могао без пристанка њезина да учини.

И кад се је овако радило, господо сенатори, у оним срезovima, може се закључити шта се је радило у срезovima чисто хрватским који су били у опозицији.

С тих разлога и стога што је правда гажена, па су људи таксирани према томе јесу ли или нијесу поуздани за посланика за будуће изборе, умјесто да је смиривано незадовољство, оно је потценирано до те мјере да су субверзивни елементи у емиграцији могли врбовати одовуд за се присташе, да им отрују душу с потвором да је Краљ као носилац Југословенске мисли уједно и одговоран за оно што се ради у хрватским крајевима под фирмом тога Југословенства. И пошто су имали подршку у иностранству од стране оних, који су рачунали да ће се Југославија лакше распасти ако нестане оног који ју својим великим духом и као неприкосновен ауторитет држи у хрип и јединству, могли су се лако да уортаче с разбојницима, који су кидисали на живот најдрагоценији и који нам је био најпотребнији.

Наопако наук из тога није извукла ни влада, која се је иза тог образовала. Сувише, она је оперишући с плакатима и прогласима који су идентифицирали злочинство с Јанка Пусте скоро са свим Хрватима, сјурила све незадовољнике и опозиционарце у један фронт и оно што је ушљед тога морало доћи дошло је. Хазардно и без размисљања проигран и онемогућен курс политике морао се је мијењати.

Зашто сад лијемо крокодилске сузе да ова Влада упропашћује ону политику, коју је инаугурисао Велики Краљ? Зашто кад она хоће да спасава оно што се од ње онако немилосрдно малтретиране још спасити да?

Зар нема снаге да се размисли и уважи да се мора баталити и одбацити онај курс и тактика због које је невин као Христос изгубио главу онај који нам је био најдрагоценији.

Може ли се оперисати и даље с тактиком, због које је пала глава владарска? И зашто се не уважи да би свако продуживање и даље оперисање с овом тактиком иза погибје Краљеве изазвало даље незадовољство и огорчење које би одвело у револуцију? Може ли се оперисати с њом и даље кад је вријеме овако мутно и пуно облака, и у вријеме кад се стрепи да ће сваки час пушке планути и загазити у рат све око нас. И може ли се, господо сенатори, с правом осуђивати курс који отвара неке вентиле да се незадовољство до неких граница испразни, да пригушено, у моменат кад би затребало да се и најмања снага искористи, не окрене пушке унатраг.

Je ли ова Влада крива да огорчење накупљено за влада пређашњих, на мјестима даје и незгодне одушке и таке да се истакнути људи политички као носиоци мисли, за коју неук народ држи да је она крива за све невоље, морају од народа резолверима бранити? Сви вичу и окривљују за пошљедине, а нико неће да казује узроке. И зар је могуће да се на овом врху живота политичког не схваћа да ће већ и ово одбијање буџета искористити за се они, које одавде побијамо, и од којих зазирамо? Та већ се свашта од јесенас шушка, шапће па и гласно говори, а сад?!... У Скупштини клепају клепкама и Пофовци и Похорци и Незавишњаци. Мало иза тог пуца на Претседника Владе Пофовац, а иза тога овдје у Сенату буџет се одбија, и одбијање се замотава у форму да се амандмани одбијају које Скупштина тобоже може одмах примити. Као да ми нијесмо примали амандмане и далеко горе, који су били чиста спекулација да неко справи тешке милионе у свој џеп.

Ја, мада сам мален и незнатан, не могу и ноћу тим трагом; гласам ан блок за буџет са амандманима па макар остао сам. Био сам и досад сам, јер сузе моје које су ми капале из очију цуне четири године, стога што се оној сиротињи чини неправда, нико није хтио уважити ни дати ми помоћи макар сам и у Сенату са сенатске трибине о том говорио. Пошто је Претседник ове Владе, незадужујући ме ничим и не тражећи никакве гаранције и макар нијесам ЈРЗ-овац, смјеста обећао да ће извршити оно што тражим, ја тој Влади повјерење поклањам. Приговарају ми чим су чули и наслутили да ћу гласати. Мени је преча помоћ оној сиротињи и одговарам с ријечима апостола једног: Ја бих за свој народ проклет био.

Гласаћу за предлог мањине Финансијског одбора. (Пљескање).

Potpredsednik dr. Uroš Krulj: Gospodo senatori, radi odmora prekidam sednicu i nastavak zakazujem za 7 časova popodne.

Sednica je prekinuta u 13.25 časova.

НАСТАВАК СЕДНИЦЕ У 19 ЧАСОВА

Potpredsednik dr. Uroš Krulj: Nastavljamo prekinutu sednicu. Reč ima g. dr. Dušan Stevčić.

Др. Душан Стевчић: Господо сенатори, политичко стање у нашој земљи налази се у стадиуму превирања, у лаганој идејној оријентацији и преоријентацији широких народних слојева. Примећује се и то осетно да се тешка политичка атмосфера, која је наступила краткорочном али кобном владавином г. Богољуба Јевтића феноменалним изборима од 5 маја, да се она постепено рашчишћује и провентилира. Примећује се да је број иступа све мањи и мањи. Сумарно речено један мали плус за Владу г. Милана Стојадиновића.

Морамо, господо, признати да је влада г. Стојадиновића примила тешко бремене народног нерасположења од своје претходнице. Морамо јој признати и то да је она пошла јединим исправним путем, путем ка демократији, путем ка народним слободама, путем ка нормализацији политичког живота у нашој држави. Из владине декларације јасно смо видели смернице Владе, али је господо, истина да су због либералног схватања постојећих закона многи појединци правили иступе и давали израза свом расположењу у сепаратистичким манифестацијама. А било је код тога и таквих манијака који су у том свом расположењу злоупотребљавали и вређали оно што

нам је је свима најмилије и најсветије. Ми то, господо, можемо да зажалимо, ми то можемо да осудимо, али морамо да пређемо преко тога и да оставимо да кривци добију заслужену казну. Али, господо, тај велики и тај врло велики број тих иступа широм наше земље, тај тако велики број о коме нам је јутрос говорио г. Поповић, он нама јасно говори, он нама сведочи да нешто није добро и ми, господо, морамо тражити узроке томе злу, где је узрок томе да се широм целе наше земље стварају такви иступи, а није господо могуће да се психа народна створи за једну вече, за једну ноћ, није могуће да се она створи за неколико дана. Она је стварана током времена у народној души, гомилало се незадовољство, гомилала се горчина и она је дала одушка себи реагирајући на рад многих прошлих влада. Кривица за ово, господо, пада на све нас политичке људе велике и мале. Ми смо за то криви. Јер онај број људи који су били на управи земље или нису хтели или нису могли да увиде, да ослушну интимно расположење народа. Они су заваравали и себе и друге и тај велики број иступа изненадио је баш те људе, они су јаукнули, али тај јаук није нашао одзива у широким народним слојевима.

Људи који су били на власти, заборавили су да воде рачуна о интимном расположењу народном, специјално о интимном расположењу у хрватском делу нашега народа. Заборавили су да воде рачуна, да народу даду слободу, за којом он жуди и која му, господо, и по Божјој и по људској правди припада.

Они су пропустили да донесу важне социјалне и привредне законе и да тиме регулишу ток нашег привредног живота, и тим својим пропуштањем довели су у питање и егзистенцију нашег ситног човека у великом броју, а с друге стране противници властодржаца, они су на срећу један врло мали број, подавали су се крајњем екстремизму и тиме су рушили темеље ове државе.

Надајмо се да влада г. Милана Стојадиновића неће поћи тим путем.

Ми смо господо, чули обећање Краљевске владе, да ће она радити на нормализацији прилика, да ће донети политичке законе, да ће донети законитост. Нажалост за 8 месеци остала су само обећања, остала су само либерална схватања постојећих закона. Многи од господо министара врло су слатко и лако изговарали реч „демократија“ по свима зборовима широм наше Отаџбине, али до стварне демократије изгледа да се не труде да дође.

Не може се замислити нормализација политичких прилика, ако Влада не донесе слободоумне политичке законе, ако не донесе Закон о слободи штампе. Јер само кад грађанима ове земље буде осигурано, да се путем постојећих закона удружују, али не закона какви данас постоје, него либералних закона, кад им буде било омогућено, да у слободној штампи претресају сва актуелна питања, само се тада и тек тада може говорити о нормализацији политичког живота.

Слобода штампе, то је насушна потреба данашњице. Много би афера, много би корупција мање било, кад би било слободне штампе, јер, господо, оно проицљиво око новинара, које свуда и на сваком месту уме да завири и онде где други не може да завири, оно би увидело, да се не ради о доброј ствари, да се ради на штету државних интереса и новинари би зазвожили на аларм, дали би

сигнал, обавестили би јавност и корупција би била у почетку спречена. Многи појединци не би се усудили да се лате штетних и користољубивих ствари, кад знају да невидљиво око новинара непрестано их прати, па и господа министри и други државни функционери експедитивније, и да кажем правилније би решавали многе ствари кад знају да над њиховим главама стоји бич слободне речи. И зато сам мало пре казао, да је насушна потреба садашњице слободна штампа. Вара се свако а вара се и Краљевска влада, ако мисли да ће народ да се задовољи само простим обећањем или либералним схватањем постојећих закона. Народ жели демократију, народ жели слободу у пуном смислу те речи, јер је он свестан чињенице да је само у тој слободи радио, припремао, стварао и створио ову Југославију. Он је свестан чињенице да ће моћи само у тој слободи и у сарадњи и Срба и Хрвата и Словенаца очувати ту тековину и моћи ће да је унапреди.

Многа су господа за време наше привредне депресије упирала своје погледе ка фашизму, али није требало дуго времена да прође па да се увере да се слава фашизма клони западу, а на хоризонту се поново појављује сунце демократије. Догађаји у Шпанији и Грчкој јасно говоре за то, и ја мислим, господо, да је нама демократија неопходно потребна, потребна нам је због тога, јер су код нас на дневном реду на решавању врло важни проблеми.

А сада да проговорим неколико речи о ономе питању које се овде у овоме Дому непрестано претреса и помиње, о коме смо имали прилике да говоримо и прошлога четвртка приликом интерпелације господо сенатора. Из текста интерпелације, господо, јасно изилази да постоји велика бојазност код господо потписника за државно и народно јединство. Ја, господо, не делим то мишљење. Нема бојазности за ову државу, јер, господо, државно јединство то је факат, то је свршен чин, не само мировним уговорима, не првим децембром, он је у нашој свести, он је код нас свију, (Аплауз) он је код нас који смо у овим домовима и код онога дела ванпарламентарне опозиције, чије изјаве о том питању врло често чујемо. И ако има неки мали бројић екстремиста, њих има у свима земљама, али то је тако мало и ситно, да о тим људима не треба ни говорити. Њих можемо назвати нашим изродима.

А у погледу оног другог питања, питања народног јединства, наш је устав огањантовао народно јединство. Многобројни закони проткани су југословенском идејом. Али, ми сви знамо да се југословенска мисао, југословенско јединство не може стварати и не ствара по сили закона; да је оно интимна ствар сваког појединца; да се оно кристалише; да се оно саживљава у души појединца, у души народној. Оно, господо, није објекат који ми можемо да видимо и да опипамо. Оно је нешто апстрактно, нешто што је својствено сваком појединцу, оно лежи у његовим осећајима.

И баш зато што тако мислим, и што је то де факто тако, ја мислим, господо, да кад се говори о народном јединству, треба бити опрезнији, пажљивији и не вређати осећања другог. За мене је, господо, државно јединство питање *poli me tangere*. За мене је народно јединство чињеница која својом неминовношћу мора доћи у први ред ма какве се политичке комбинације правиле. Али оно што је за

мене свршен чин, оно што је у мојој души преврело, оно што је у мојој души искристалисано, а исто тако и у души многих других, а преврело је благодарјећи интимној сарадњи коју сам имао, за време својих студија у иностранству, са браћом Хрватима и Словенцима у академским друштвима, — оно што је код мене, како рекох, свршен чин, што је у мојој души потпуно преврело, није преврело у души сељака испод Миџора, испод Триглава или у равној Бачкој. Процес превирања је ту; он наступа; он ће, раније или доцније, доћи, али неће доћи никаквим декретом, никаквим налогом, никаквом наредбом; он ће доћи саживљавањем, стицањем уверења, стицањем свести: да су Срби, Хрвати и Словенци једно исто; да су они изданци од једног истог корена; да су им интереси истоветни, и да само у овој и оваквој заједници имају могућност, духовно и материјално повезани, за свој опстанак, и напредак у свима грамама народног живота. И баш зато, господо, што питање јединства тако схватам, што формирање југословенске мисли, југословенске нације тако посматрам, ја сам и ову нову творевину нашег времена, политичку творевину, стварање Југословенске радикалне заједнице сматрао и сматрам као једну политичку добит. Иако нисам њен члан, иако ми је та Влада, која потиче из те организације, начинила триста зала, не мени, него мојим пријатељима... (Милутин Драговић: И још ће!) Може, може — то је њено право. Али, господо, ја верујем, и слабо ме ко може у томе разуверити, да само онда кад се грађани ове земље, широм целе ове земље, слободно, подвлачим ово слободно, удружују, без обзира на њихову верску и племенску припадност; кад се удружују у једну јединствену политичку организацију истоветних идеја и циљева, да је то политичка добит, да је то национална добит, да је то једна чврста основица на коју се поставља изграђивање југословенске националности. Ја бих ту организацију назвао великом националном добити, када би у њој видео заиста и легитимне претставнике хрватског дела нашег народа; али, нажалост, овако је она крња, слаба.

Можда ће бити кога који ће ми пребацити: зар ја Југословен из своје ране младости могу да говорим тако о формирању југословенске нације? Господо, ја би желео, ја би се радовао да је Југословенство свршен чин да је то један свршен факат, али стварност нас учи да друкчије на те ствари гледамо. Реални политичари морају са стварношћу да рачунају. 17 година је прошло од нашег уједињења, 17 година је прохујало, многе су се владе ређале на челу државе, па, господо, или нису хтеле, а у то не верујем, или нису умеле, или су радећи по путима разних експерата, а тих је експерата увек било у свакој влади, за хрватске крајеве, сви су погрешно радили, јер да су, господо, за хрватске крајеве погрешно радили, доказује нам факат да се после 17 година налазимо на почетку формирања наше националне мисли, да не кажем нешто горе.

На свим зборовима удружене опозиције, на зборовима г.г. министара Краљевске владе чује се врло често, готово непрестано, хрватско питање. Оно је као неки камен спотицања у нашем политичком животу. Да, господо, и моје је уверење да хрватско питање постоји, да оно постоји у својој битности, а она господо, која хоће да негирају постојање тога питања и у негацији хрватства виде конфирмацију југословенства, греше, (Један глас: Греше) јер врло рђаво служе идеји коју заступају.

Не може се негирати факат да је на прошлим изборима листа г. др. Мачека добила онако импозантан број, не може се негирати факат да је три милиона душа у овој земљи везано истоветношћу мисли и осећаја спојено у једну целину и да је изашло као једна целина, као хрватски народ. (Један глас: И г. Давидовић). Оставите Ви г. Давидовића, биће речи и о њему ако хоћете.

То је, господе, стварност, то је факат. И, господе, пред тим фактом, пред том стварношћу ми не можемо да затворимо очи. Ми морамо то питање да схватимо онако како оно постоји, а оно постоји. Крајње је време да се једном приђе решавању тога питања. Ја не велим, господе, да оно може бити решено одмах, али треба показати добру вољу, треба приступити том решавању, треба припремити терен, па ће оно у заједничкој сарадњи и Срба и Хрвата и Словенаца најзад бити и решено.

Многи од господе заступника интегралног југословенства пребацују, и оспоравају љубав за ову нашу заједницу политичким људима високог политичког морала у ванпарламентарној опозицији. Мало пре ми један господин помену г. Давидовића. А ја, господе, смело могу да изјавим овде да је време г. Давидовићу дало за право.

Ко добро прати политичке догађаје, он мора да се сети, да је једини г. Давидовић, још 1922 године и после свршеног доношења Устава видео да проблем хрватског питања постоји, да га треба решавати. И време му је дало за право. Он и сада заступа то гледиште да се то питање треба да реши. Нећемо ми ваљда оспорити и г. Давидовићу и г. Јовановићу патриотизам или љубав за ову заједницу. Могу се они са нама идејно и не слагати, али идејно неслагање није и оспоравање љубави и патриотизма према овој земљи. Ја на против мислим да је добро и да је врло добро што се је нашло људи и у српском делу нашега народа, који су повели рачуна о интимним осећајима браће Хрвата (Узвици: Тако је), јер је то деловало на њихову психу и то је у неколико и смиривало духове у хрватском делу нашег народа. Кад ствари тако стоје... (Стеван Михалчић: То није ништа ново — то је од почетка тако!) Јест тако је, али треба признати да је тако. (Павле Вујић: Али није тако!) По вашем мишљењу!

Кад хрватско питање постоји у својој потпуности, кад је оно један факат, једна чињеница с којом се мора да рачуна и с којом треба да се рачуна, онда је — као што сам и мало пре рекао — неопходно потребно да се приступи његовом решавању. Ја мислим да је садашња влада и по свом склопу и по својој јачини слаба и недовољна да реши наше унутрашње проблеме. Ја мислим да је потребно да на управу земље дође једна концентрациона влада, заступљена и од господе парламентарца, који раде у овим домовима и од господе из ванпарламентарне опозиције, јер ће само таква влада имати довољно снаге и моралног ауторитета да реши овај крупни проблем. (Узвици: Тако је).

Пошћпрејседник др. Урош Круљ: Реч има сенатор г. др. Желимир Маџуранић.

Dr. Želimir Mažuranić: Gospodo senatori, jedva je prošlo nešto više od tri godine od onoga časa kada je u februaru 1933 godine jedna grupa senatora i narodnih poslanika, kojoj pripadam i ja, objelodanila deklaraciju, poznatu pod imenom: deklaracija Narodnog kluba. Upravo se sada navršava treća obljetnica

onih dana kad se usled te deklaracije u istom ovom visokom Domu razvila žestoka, često puta i žučna debata.

Tri godine, apsolutno uzevši, maleni je razmak vremena, pa ipak se politička situacija i kod nas, a i u velikom delu inostranstva za vreme ove tri godine stubokom promenila. Svi znamo kojom su brzinom išli sudbonosni događaji u svetu u poslednjih nekoliko godina. Ali ne samo gospodo, da su konflikti velikih ekonomskih, nacionalnih, političkih i ideoloških interesa naroda i država doveli do sudbonosnih zapleta, već su se u poslednjih nekoliko godina u razvitak istorije umješali i pakleni elementi zločina, elementi koji nastoje da struju historijskoga razvitka nasilno skrenu iz njenog prirodnoga korita. Gospodo, ja ne mislim pri tome samo na nesreću koja je zadata našem narodu strašnim marseljskim zločinom. Ja mislim tu i na žalosni događaj od 6 marta o. g. koji se odigrao u Narodnoj skupštini. Nesumnjivo, gospodo, služi na čast ovom visokom Domu što su do sada svi govornici bez razlike bili jednodušni pri osuđivanju toga zločina. Ali, gospodo, ja mislim da bi trebalo da se složimo i u tome da mirno sačekamo rezultat sudske istrage pa da se vidi, da li je zaista sve ovo samo delo jednog neuravnoteženog ili poluuračunljivog čoveka ili je to de facto bio komplot smišljen po stanovitom planu. Nesumnjivo je gospodo, da bi u interesu časti našega naroda bilo da se ustanovi, ono prvo, dakle da se zaista radi o ispadu jednoga poluludog čoveka. Mi to možemo želiti ali ne smijemo o tome unapred prejudicirati tok istrage i presudu, koju je zvan da donese jedino sud.

Gospodo, za vreme ove tri godine moj stav bio je potpuno jasan: Nasuprot vladi g. Uzunovića taj stav je bio takav, kakav je jedino i morao biti. Bio je stav principijelne opozicije. Kad je g. Jevtić srušio tu nevolju, koja je u obliku Uzunovićeve vlade pritiskivala narod, došlo je za čas olakšanje i vlada g. Jevtića za jedno kratko vreme uživala je neki popularitet bar u velikom delu prečanske javnosti, koja je pozdravila vladu g. Jevtića. Prva izjava g. Jevtića i prvi čin vlade dali su naslućivati da ona misli da obračuna sa režimom g. Uzunovića. To mu je stvorilo kapital simpatija. Međutim, ovo je zadovoljstvo trajalo posve kratko vrijeme. Poput raskošnog sina iz priče g. Jevtić tratio je taj dosta znatni kapital simpatija i na bezumni način na pregršti bacao ga je kroz prozor i u neku se ruku otimao da nadmaši i samog Uzunovića u neoprostivim greškama, dok na koncu nije potpuno zabrazio tako, da mu se sa mnogih strana poriče i sama dobra volja. Gospodo senatori, kada je g. Stojadinović zamenio, može se mirno reći upravo srušio g. Jevtića, nema sumnje da je opet i on bio pozdravljen, jer se to dogodilo baš u onom času kada se g. Jevtić spremio da pođe, kako se barem čini, za nekim upravo nakaznim ciljevima. Vlada g. Stojadinovića bila je od velikog dela prečanske javnosti pozdravljena takode sa simpatijom. Stanovite njegove izjave, koje su išle u cilju zavodenja jednog slobodumnog režima i u kojima je rečeno da će se njegova vlada u svemu pridržavati zakonitosti i da će istu ne samo naglašavati nego i zaista sprovoditi, takode su pozdravljene.

Ovo razlikovanje naglašavanja zakonitosti od sprovođenja zakonitosti nesumnjivo je sačinjavalo aluziju na ranije režime Uzunovićeve i Jevtićeve vlade koji su takode govorili o zakonitosti, dok su u praksi upravo uzgajali bezakonje i doveli ga do vrhunca i

tako stvorili do sada nevideni haos u svima granama državne administracije ne štedeći niti samo sudstvo.

I sama nastupna deklaracija vlade dr. Stojadinovića i neke prve vladine mere poduzete na političkom polju nesumnjivo su morale delovati simpatično, kako god su te mere nedostatne. Kasnije je ta vlada šta više postala odgovornom za tolike propuste, da se nikako ne bismo mogli solidarisati s njome.

Dogodilo se je međutim nešto što je decizivno delovalo na mene, da odredim svoj stav u ovoj debati, nešto što je mene prisililo, da i protiv svoje ranije odluke, protiv svoje namere, da nikako ne sudelujem u ovoj debati, ipak izadem na ovu govornicu, pred ovaj visoki Dom. Dogodilo se to, da su prvi čini Vlade g. Stojadinovića, oni čini u kojima smo videli neku dobru volju i nameru, izazvali opozicioni stav u ovome visokom Domu od strane jednog velikog broja senatora. Taj opozicioni stav, gospodo, objektivisao se u prvom redu u interpelaciji od meseca novembra prošle godine. Ona je još i pooštrena debatom, koja se je pre nekoliko dana vodila u ovome Domu. Konačna posledica toga opozicionoga stava je zaključak većine Finansiskog odbora, koji ide tako daleko da praktički znači gotovo onemogućenje donošenja budžeta u pravo vreme. A mislim da mi neće nitko prigovoriti, ako izjavim da ta oštrina nije popustila u toku ove generalne debate.

Nemam, gospodo senatori, nikakove namere niti volje, da se postavim za branioca Vlade g. dr. Stojadinovića. Imadem i sam ozbiljne zamerke toj Vladi i ako na sasvim drugom polju nego li to čini interpelacija.

Ali sada kada se je situacija zaoštrila tako, da je državni budžet u samom odboru izglasan na način, koji ako se prihvati — skoro bih rekao onemogućuje pravodobno uređenje ove prvotne državne potrebe, prisiljen sam i ja, da se umešam u tu borbu i da jasno i glasno izjavim ovo: Mi doduše nismo pristalice JRZ, ali u celosti odbijamo onu kritiku, koja se u ovome Domu protiv Vlade iznosi i kojom se kani opravdati dapače i samo uskraćivanje državnoga budžeta.

Gospodo senatori, interpelaciju potpisalo je blizu 60 članova ovoga Doma. Ovi su svi od reda članovi Senatorskog kluba JNS stranke. Svi znamo program te stranke, ne samo onaj pisani na papiru, nego i onaj, koji je ta stranka u praksi nastojala realizovati za vreme režima g. Uzunovića.

Što se mene tiče, meni je samo drago, što Klub senatora i dalje ljubomorno čuva partisku oznaku JNS. To je dobro ne samo za članove kluba, koji to očito žele, nego je to dobro i za druge, koji nisu članovi kluba. Bolje je da ostane tako. To razbistrava situaciju. Čitava interpelacija provijava duhom JNS partije. Ona provijava duhom, koji je nama već odavno poznat i koji stvarno ide za nekom isključivosti, za nekim monopolom na jugoslovenstvo i državotvornost. O tome je prekrasno govorio danas senator Obradović, koji je zbilja dokazao kako može jedan čovek iz naroda u prekrasnom maternjem jeziku govoriti ne samo etički nego i estetski, umetnički, kad govori jednostavno bez ikakvoga računa, samo ono što mu leži na srcu. (Jovo Banjanin: Jeste li ga razumeli?) Jesam, potpuno. (Jovo Banjanin: Čudno, kad smo dva naroda!) Ja sam to pitanje pre tri godine temeljito raspravio i žalosno je da ga sad opet pokrećete!

Gospodo senatori, ovaj opozicioni stav čini ono isto što nam je već poznato od prije. Taj opozicioni

stav nije ništa drugo nego odraz onoga mentaliteta integralstva koji nam je tako dobro poznat i koji je onako lijepo i uverljivo ocrtao senator g. Đorđević. Iako se ja kadgod ne bih složio u cjelini sa svim njegovim izvodima, ipak moram podvući, da je taj govor iz ustiju jednoga pravoga patriote Srbina Šumadinca radosna pojava. To je jedan od onih znakova, koji opravdavaju nadu, da unatoč cijele akcije negacije i strančarstva, koja zaoštava problem konačnog smirenja i sporazuma Hrvata i Srba, razvitak događaja ipak ide neminovno u pravcu ovoga sporazuma i duhovi dozrijevaju sve to više za pravilno shvaćanje toga narodnoga temeljnoga problema.

Hvala g. senatoru Đorđeviću na tome govoru. Taj je govor odlično djelovao i ja ga pozdravljam sa simpatijom iz svega srca, kao znak dobromjernosti govornika i kao predznak bolje naše budućnosti.

Gospodo senatori, kritika, koju vrši jedan veliki dio senatora na rad Vlade, po našem mišljenju, pravi još jednu temeljnu grešku: ona iskrivljuje potpuno smisao 6 januara 1929 godine.

Gospodo, u tome režimu od 6 januara sudjelovao sam i ja, dakako kao akter drugoga reda, a sudjelovali su i neki moji prijatelji. Mi smo sudjelovali u tome režimu na bazi i u duhu velikih ideja izraženih u Kraljevom manifestu od 6 januara 1929 godine.

Ja sam imao prilike izjaviti kao aktivni član vlade, da je svaka riječ toga manifesta kao od čelika salivena. Na toj bazi smo mi stajali ali nikako ni ja ni moji prijatelji nismo u tome režimu sudjelovali kao pristalice ili pobornici ideologije takozvanog integralnog jugoslovenstva. To je sasvim druga ideologija koja nema ništa zajedničkoga sa velikim idejama manifesta od 6 januara 1929; da je 6 januar značio integralno jugoslovenstvo u najmanju ruku, ne bi u njemu sudjelovao ni ja niti nekoliko drugih aktera živih i pokojnih.

6 januar imao je određenu svoju historičku zadaću. On je tu svoju zadaću zaista i ispunio — to će objektivna historija priznati — i njegov tvorac ga je likvidirao časom donošenja Ustava u godini 1931. U najmanju ruku je neumesno, kada se šestojanuarska epoha i politika navodi kao opravdanje čisto determiniranih partijskih težnji.

Mi nekoji suradnici režima od 6 januara ne možemo a da izričito ne podvučemo naše bezuslovno protivljenje protiv identifikacije šestojanuarske politike i ideologije integralaca. Kao aktivni ministar šestojanuarskog režima ja sam u Parizu pred skupljenom štampom cjeloga svijeta izjavio, da postoji hrvatsko pitanje, koje su u ono doba integralci najžešće napadali i bacali anatemu na svakog koji se je usudio o tome govoriti. To se pitanje danas pojavljuje integralcima kao Bankov duh Makbetu. Ono je potaklo i našu deklaraciju od februara 1933, ono je još i danas temeljni problem naše unutarnje politike.

Naša deklaracija od februara 1933 godine doduše je maleni detalj u čitavoj toj sudbonosnoj borbi. Ali, gospodo, ako ste objektivni, mislim da će bar neki ako ne svaki objektivni posmatrač priznati, da su ideje u toj deklaraciji sadržane, razvitkom događaja tečajem tri godine dobile na aktualitetu i dale nam pravo bar u nekom delu.

Gospodo, danas, kada se radi o tom, da intrasingentan stav jednog velikog dela gospode senatora sa gledišta ideologije integralnog jugoslovenstva ide tako daleko, da želi da oteža ili da onemogućiti Vladi donošenje ovoga budžeta, dakle prvotne državne po-

trebe, kada opozicija ide tako daleko, da želi provocirati ponovno iznašanje čitavog državnog budžeta pred istu Skupštinu, u kojoj je vladala teška atmosfera i u kojoj su pali revolverски метци, kada se što više ne preza niti pred ex lexom u takovoj međunarodnoj situaciji kakova je danas, i kad sve to skupa opozicija čini zato, jer Vlada nije dovoljno radila u skladu sa onom ideologijom, koju zastupa Jugoslovenska nacionalna stranka, onda je nama diktiran stav, da mi u ovoj borbi idemo na stranu Vlade, i da glasamo za budžet. Kakogod imadem ozbiljnih prigovora, ja ću ipak primiti budžet u cijelosti i u pojedinostima, onako kako je prihvaćen u Narodnoj skupštini. (Odobranje).

Potpredsednik dr. Uroš Krulj: Ima reč senator g. dr. Petar Zec.

Др. Петар Зеc: Господо сенатори, неоспорна је чињеница, да је уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у слободну националну државу остварено после дугих и тешких напора и крвавих ратова једино на основу спознаје о њиховом националном јединству. Данас се може са много сигурности тврдити, да ни успешан завршетак великог рата не би границе наше државе толико проширио и тако надалеко поставио, да то није императивно тражила инстинктивно пробуђена свест о народном јединству Срба, Хрвата и Словенаца. Није потребно наглашавати, како је систематски и с планом та свест о националном јединству нашег народа угњетавана вековима од туђина и непријатеља, а исто тако сувишно је указивати на грешке и пропусте наших рођених људи и генерација, што их учинише пре рата свесно или несвесно на штету те свести. Али факат је непобитан, да се она ипак у свој својој величанствености манифестовала историјских дана 1918 године сједињујући рођену браћу у слободну државу.

И кад данас после 18 година живота у слободној и уједињеној нашој Отаџбини говоримо о политичкој ситуацији нашег народа и кад се запитамо, да ли смо нешто и колико смо учинили, да се та свест јединства нашег народа, тај темељ наше државне егзистенције ојача и учврсти, морамо признати жалосну чињеницу, да данас у том погледу стојимо горе него што смо стајали 1918 године. Тешка је то и жалосна констатација за сваког југословенског националисту, али ипак ваља то отворено и јасно казати, јер се само тада може тражити и наћи начина и могућности, па да се грешке поправе и занемарено отстрани. Био би кудикамо тежи и већи грех, кад би човек у оваковим приликама затворио очи или кроз наменитену призму посматрао ситуацију само зато, да не види јасно и бистро стварност, кад је она црна и мучна.

Одмах првих дана живота у уједињеној Отаџбини пошло се кривим путем. Мада нам је југословенска унитаристичка мисао омогућила уједињење, ми смо уместо да ту мисао јачамо и све више изграђујемо, дали се на противан посао. Не схватајући је у пуном њеном значају и свој њеној исправности, за врло кратко време дали смо ми тој мисли свесно или несвесно, с рачуном или без рачуна, сасвим погрешно тумачење и тако изопачену примењивали смо је и приводили у живот. Већ код првог крштења наше слободне и уједињене Отаџбине ми смо се изневерили југословенској националној мисли, да се у познијим годинама уз врло слободоуман Устав и под пуним демократским режимима нађемо оделени по племенским, верским и регионалним фрон-

товима. Партијске међусобне борбе, подваљивања и изигравања по разним протоколима, тврдим градовима и коалицијама, а паралелно уз то све јача и распојасанија демагогија и афераштво деморалисали су наш политички живот до те мере, да се коначно револверским метцима почну решавати спорови између закрвљене и избезумљене браће, а након тога да се разиђу смртно позавађени тражећи разлаз и деобу по историјским индивидуалитетима.

Ето таквим се резултатом завршила прва десетогодишњица живота у слободној и уједињеној Отаџбини и историја ће правилно оценити, да ли смо и како смо у то време испунили своје националне дужности и нашто смо употребили пуну слободу и државну независност.

Само великом ауторитету Краља Ујединитеља можемо захвалити да смо ту тешку државну и националну кризу преживели без икаква потреса и у миру. Својим шестојануарским манифестом а после тога и Уставом од 1931 године одредио је Он јасно смернице делања и настојања целог нашег народа, упућујући га у правцу изграђивања и јачања југословенске националне и државне мисли. Народ је брзо и правилно схватио позив свога великога Краља имајући непоколебљиву веру у Њега као свог вођу, сврстао се је под Његов барјак уверен, да ће следећући Његовом позиву и слушајући Његове упуте и савете осигурати лепшу и бољу будућност и себи и својима. Свађу и мржњу заменише убрзо поверење, спокојство и слога, пун и весело живот проструја кроз села и градове и југословенска реч и песма чула се и заорила и на оним местима, где је дотле нико никад није смео очекивати. Овладало је уверење да ништа не може осујетити успех те конструктивне југословенске политике, а најмање група оних политичких незадовољника, који се одмах у почетку издвојише и за кратко време увидеше, да их присташе јатомице остављају.

И да нам је којом срећом судбина била само мало склонија, сигурно је, да би Југославија доживела крај друге своје десетогодишњице у потпуно срећеним и вањским и унутрашњим приликама.

Трагична смрт Краља Мученика поразила је цео наш народ и оне искрене сузе, којима је народ залио гроб свога Вође, најбољи су доказ, да је народ правилно оценио тежину губитка, који га је задесно. И заиста народ је тачно прозreo ситуацију, јер мало час иза смрти Краљеве појављују се исте оне невоље, које смо у првој десетогодишњици преживели, само сада у много јачем облику.

На све стране измилеше знане и незнана вође и учитељи и док једни сасвим отворено и без устезања, а не бирајући средства руше ауторитет власти и минирају државу, дотле други фалсификујући смисао југословенске националне и државне мисли угрожавају темеље наше државне организације. С обзиром на ефекат њихова рада нема никакове разлике између једних и других. Да наведем два примера. Неки дан смо чули у овом високом Дому једну дефиницију, како се најбоље служи Југословенству а посве исту или сличну чули сте, господо сенатори, пре неког времена из Осека односно из Новог Сада. Смисао је укратко ова: Србујте, хрватујте и словенствујте, јер ћете само на тај начин најбоље послужити Југословенству и Југославији. Да би та парола постигла што јачи ефекат, позива се њен аутор и на самог Благопокојног Краља Александра, износећи, да је Он рекао: „Само добар Србин, добар Хрват и добар Словенац може бити добар Југосло-

вен.“ Међутим, господо сенатори, то је сасвим обичан фалсификат Краљевих речи, јер је Благопокојни Краљ рекао овако: „Само добар Југословен може бити добар Србин, добар Хрват и добар Словенац“. (Узвизи: Тако је. — **Милутин Драговић:** Он не разумје. Он је научно да изврше речи!)

Апсурдна је тврдња, да јачање племенског национализма значи афирмацију југословенске националне мисли. Напротив! Оно значи њену постепену негацију, што у осталом најбоље сведочи факат, да загребачки протагонисте племенског национализма, који о југословенству као националном појму неће ништа ни да чују, са највећим одушевљењем поздрављају ту несретну интерпретацију данашњег југословенства о србовању, хрваторању и словенствовању.

Хиперпрофични племенски национализам води неминовно ка шовинизму, а што ће из тога резултирати у оним крајевима наше државе, где живе мешани Срби и Хрвати не треба ни спомињати. Ево, видите: Пре неколико дана одржана је у Госпићу у Лици велика комеморативна конференција на успомену Старчевића и Кватерника. Као главни говорник присуствовао је изасланик г. Мачека из Загреба и у свем говору као и после приликом манифестација кроз град испољио се сасвим јасно ефекат бујног хрватског национализма. Демонстративно су падали повици: „живели браћа православни“, а нигде се није чула реч „Срби“. Баш као некада у ери најјачег франковлука, када се Србе није хтело признати, већ их се је називало „православним Хрватима“. Тако и „Хрватска стража“ главни клерикални орган у Загребу назива Србе у Хрватској „Странци у овој земљи“.

Јачање племенског национализма води неминовно до вечитих сукоба и трзавица, и зато по мом схватању чине неопростив грех нашој националној ствари сви они, који ту политику проповедају и пронагирају.

Ја се не бих овако опширније на ту појаву обзирао, нити бих јој придавао неко веће значење, да се пишу јавно на зборовима активни министри и највиши државни функционери за исту такву политику залагали. Али, господо сенатори, када се та доктрина проповеда са тако одговорних места, онда се ја са правом питам, како ће изгледати југословенска национална мисао, када ју по том калупу буду предавали сеоски учитељи по основним школама. Немојте се ништа чудити, господо сенатори, ако југословенство из тих школа испадне не само „анемично“ него сасвим умртвљено и за живот неспособно.

Господо сенатори, у великом делу нашег народа западних крајева, југословенство као националан и државни појам не признаје се и фактично не постоји. Но не само то, већ још и више. Залагати се за његову победу третира се тамо као издаја свог народа, као реакционарство или плаћеништво и ни једно сретство није недопуштено да се такав рад онемогући. Извести југословенску заставу значи исто што и провоцирати, па чак ни државна власт не сме преузети на себе ризико, да је брани пред огорченом руљом противника. Напротив томе оживеле су старе политичке партије, које окупљају и организирају племенске фронтове јавно и некажљиво под племенским заставама и по њиховој команди одржавају се демонстрације и прославе, на којима морају под притиском терора узети учешћа сви без разлике и они којима се слави и они којима се не слави. Улица командује. Дабоме да при том падају

најскандалознији повици против Династије и против Државе, а особито у оним случајевима, кад се примети ма ко од претставника власти.

И док се тако на једној страни под фирмом „слободног Хрватства“ организује фронт са пуном слободом деструктивне акције, дотле на другој страни под југословенском заставом Краља Александра стоји обезглављена војска, скаменила се од чуда и не верујући сама својим очима, кад гледа, како јој се руши један идеал за другим. Из скоре прошлости одјекују у њеним ушима још увек речи и обећања великог Краља, а данас та војска не сме и не може да чује ни поруку Савеза Сокола Краљевине Југославије, у ком она још и данас гледа једног од најидеалнијих поборника југословенства. Уживите се за час мало дубље у душу тога честитог света, господо сенатори, који у оним крајевима преставља последњу подршку југословенске националне и државне мисли. Рачунајте са фактом, господо сенатори, да и идеализам и одушевљење има својих граница, иза којих долази разочарење и реакција. Сетите се, господо, овом приликом чињенице, да је наипак политика код нас отерала много и много најодушевљенијих унитариста у табор највећих сепаратиста.

Код таквог стања ствари, господо сенатори, лако је разумљиво, да се ми сви без разлике рачунајући овамо и Краљевску владу слажемо у једној констатацији, оцењујући данашњу политичку ситуацију врло тешком и врло озбиљном. Само је огромна разлика између нас и Краљевске владе у томе, што Краљевска влада гледа на ту мучну ситуацију са великом дозом мирноће и незабринутости, а ми југословенски националистe са зебњом у души посматрамо тај политички хаос, који је код нас завладао и страхујемо, да су угрожени и сами темељи наше државне организације.

Неоспорно је, господо, да сва одговорност за ову тешку ситуацију пада на Краљевску владу, јер је она својим доласком на власт завела нов курс у нашој државној политици и та њена политика дала је те поразне резултате.

По мом нахођењу одговорност Краљевске владе у толико је тежа и већа, што она не оцењује правилно догађаје и не придаје им ону важност, коју они заслужују. Она се је дала обманути званичним извештајима својих органа, а не зна или неће да зна, да су ти извештаји по команди састављени нетачни или непотпуни. (**Јово Бањанин:** Тако је!) Она наседа порукама, које јој допосе политички мешетари и агенти из Загреба, који раде с планом и за личну корист једино у том циљу, да изазову овде, што више забуне и пометености.

Краљевска влада не може правилно оценити ситуацију ни онда, кад добива извештај директно од својих Министара. Ето пре неколико дана вратио се из Загреба један активни Министар напредно, лепо импресиониран приликама у Загребу. Тамо је, каже, све у најбољем реду. Оно мало демонстрација, разбијених глава и полупаних кућа, то је, вели, безначајна ситуација и све ће бити у дивном реду и задовољству, кад се само даду Хрватима широке самоуправе.

И док такве изјаве даје члан Краљевске владе, дотле г. Мачек са сувереним и презривим смешком и ћутањем ради даље свој посао и прима странг претставнике.

Има ли, господо сенатори, илде ког југословенског патриоте, који после свега тога неће са пуно

забринутости гледати у будућност свог народа и своје државе? Има ли где ког правог југословенског националисте, који може код такве ситуације одобрити политику владе г. др. Стојадиновића?

Сматрао сам, господо сенатори, својом дужношћу, да с овог места прикажем ситуацију створено и без улепшавања онако, како је ја гледам, а учинио сам то свестан одговорности, која и на мене лично пада у овим тешким временима и у уверењу да само тако најбоље служим интересима и свога Краља и своје Отаџбине.

Гласању за извештај већине Финансијског одбора.

Potpretsednik Dr. Uroš Krulj: Gospodo senatori, zaključujem današnju sednicu, a iduću zakazujem za sutra u 9 časova pre podne sa dnevnim redom: Nastavak budžetske debate u načelu. Prima li Senat predloženi dnevni red? (Prima). Pošto Senat prima predloženi dnevni red, to današnju sednicu zaključujem.

Sednica je zaključena u 20 časova.

